

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Faruk Furkan YAŞA

LYKİA BÖLGESİ VE TERMESOS TERİTORYUMU YAPILARI ÜZERİNDEKİ
PHALLUS KABARTMALARI

Arkeoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Faruk Furkan Yaşı

LYKİA BÖLGESİ VE TERMESOS TERİTORYUMU YAPILARI ÜZERİNDEKİ
PHALLUS KABARTMALARI

Danışman

Prof. Dr. İsa KIZGUT

Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Faruk Furkan YAŞA'nın bu çalışması jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Feyzullah Eray DÖKÜ (İmza)

Üye (Danışmanı): Prof. Dr. İsa KIZGUT (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Şevket AKTAŞ (İmza)

Tez Başlığı: LYKİA BÖLGESİ VE TERMESOS TERİTORYUMU YAPILARI
ÜZERİNDEKİ PHALLUS KABARTMALARI

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

Tez Savunma Tarihi: 24/07/2023

Mezuniyet Tarihi: 24/08/2023

(İmza)
Prof. Dr. Engin KARADAĞ
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Lykia Bölgesi ve Termessos Teritoryumu Yapıları Üzerindeki Phallus Kabartmaları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım

İmza

Faruk Furkan YAŞA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

01 / 08 / 2023

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Faruk Furkan YAŞA
Öğrenci Numarası	201952001001
Anabilim Dalı	Arkeoloji
Programı	Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. İsa KIZGUT
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Lykia Bölgesi ve Termessos Teritoryumu Yapıları Üzerindeki Phallus Kabartmaları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	01.08.2023
Rapor Tarihi	2139910379
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %8 Alıntılar dahil: %9
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 60 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. İsa KIZGUT İmza	

İÇİNDEKİLER

PLANLAR LİSTESİ	iii
RESİMLER LİSTESİ	iv
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	v
HARİTALAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PHALLUS

1.1. Phallus	3
1.2. Sembolizmde Phallusun Yeri	3
1.3. Phallus İnancı	4
1.4. Arkeolojik Bağlamda Phallus.....	8
1.4.1. Anadolu’da Bilinen Phallus Bulguları.....	14
1.4.2. Mimariye Yansıyan Phallus Betimlemeleri.....	14
1.4.3. Mezar Mimarisinde Phallus Kabartmaları.....	15
1.4.4. Aksesuarlara Yansıyan Phallus Betimlemeleri.....	16
1.4.5. Pişmiş Toprak/Taş Buluntulara Yansıyan Phallus Betimlemeleri	17

İKİNCİ BÖLÜM

LYKİA BÖLGESİ VE TERMESSOS TERİTORYUMU YAPILARI ÜZERİNDEKİ PHALLUS KABARTMALARI

2.1. Lykia Bölgesinde Tespit Edilen Phallus Kabartmaları.....	19
---	----

2.1.1. Ksanthos.....	19
2.1.2. Patara.....	22
2.1.3. Arykanda.....	29
2.1.4. Tlos.....	31
2.1.5. Pınara.....	32
2.2. Termessos Teritoryumu Yapıları Üzerindeki Phallus Kabartmaları.....	34
2.2.1. Kelbessos.....	34
2.2.2. Kitanaura.....	37
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	40
KAYNAKÇA KISALTMALARI.....	46
KAYNAKÇA.....	47
LEVHALAR DİZİNİ	51
L E V H A L A R	54
ÖZGEÇMİŞ.....	77

PLANLAR LİSTESİ

Plan 2. 1. Ksanthos Kent Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Baker ve Thériault)	20
Plan 2. 2. Patara Kent Planı ve Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Noktalar (Koçak-Erkoç, 2016: 503).....	23
Plan 2. 3. Arykanda Kent Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Bayburtluoğlu, 2003).....	30
Plan 2. 4. Tlos Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Demir, 2020: 48 Lev. 2a).....	31
Plan 2. 5. Pınara Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Çevik, 2015: 234).....	32
Plan 2. 6. Kelbessos Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Çevik, 2015: 509).....	35
Plan 2. 7. Kitanaura Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Noktalar (Çevik, 2015: 487).....	37

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1. Ksanthos Kentinde Bulunan Phallus Kabartmalı Taş Blok	22
Resim 2. 2. Patara Deniz Fenerindeki Aşağı Yönü Gösteren Phallus Kabartması	24
Resim 2. 3. Patara Deniz Fenerindeki Phallus Kabartması.....	25
Resim 2. 4. Patara Sütunlu Caddede Bağımsız Bir Taş Blok Üzerinde Bulunan Phallus Kabartması.....	26
Resim 2. 5. Patara Meclis Binasına Batı Yönünden Bağlanan Sur Duvarı Üzerinde Betimlenen Phallus Kabartması	27
Resim 2. 6. Patara Kentinde Stadion Civarında Sphendone Duvarına Ait Olduğu Düşünülen Blok Taşı Üzerindeki Phallus Kabartması.....	28
Resim 2. 7. Pınara Kentinde Bulunan Phallus Kabartması.....	33
Resim 2. 8. Kelbessos Kentinde Kapı Sağ Sövesinde Betimlenen Phallus Kabartması	36
Resim 2. 9. Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.....	38
Resim 2. 10. Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.....	39

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 2. 1. Ksanthos Kentinde Bulunan Phallus Kabartması.....	21
Çizim 2. 2. Patara Kentinde Deniz Fenerinde Bulunan ve Aşağı Yönünü İşaret Eden Phallus Kabartması.....	24
Çizim 2. 3. Patara Kentinde Deniz Fenerinde Bulunan ve Yukarı Yönünü İşaret Eden Phallus Kabartması.....	25
Çizim 2. 4. Patara Kentinde Sütunlu Caddede Bulunan Phallus Kabartması	26
Çizim 2. 5. Patara Kentinde Meclis Binasının Caveasını Kesen Sur Duvarındaki Phallus Kabartması.....	27
Çizim 2. 6. Patara Kentinde Stadion Civarında Sphendone Duvarına Ait Olduğu Düşünülen Blok Taşı Üzerindeki Phallus Kabartması.....	28
Çizim 2. 7. Pınara Kentinde İşlevi Bilinmeyen Bir Yapıda Bulunan Phallus Kabartması.	33
Çizim 2. 8. Kelbessos Kentinde Sağ Kapı Sövesinde Betimlenen Phallus Kabartması.	36
Çizim 2. 9. Kitanaura Kentinde Heroonun Alt Kodunda Bulunan Bir Mezar? Yapısının Kuzey Duvarındaki Phallus Kabartması.	38
Çizim 2. 10. Kitanaura Kentinde Bağımsız Bir Yapının Duvarında Bulunan Phallus Kabartması.	39

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2. 1. Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Lykia Kentleri (Şahin ve Onur).....	19
Harita 2. 2. Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Termessos Teritoryumundaki Kentler	34

KISALTMALAR LİSTESİ

MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
bk.	Bakınız
cm	santimetre
Çev.	Çeviren, Çevirmen
Çiz.	Çizim
dn.	Dipnot
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
Fig.	Figür
Kat. No.	Katalog Numarası
Lev.	Levha
m	Metre
Res.	Resim
s.	Sayfa
vd.	Ve Devamı
vdd.	Ve Devamının Devamı
v.d.	Ve Diğerleri

ÖZET

Paleolitik Dönem ile birlikte ortaya çıkan ve neredeyse bütün uygarlıklarda çeşitli biçimlerde kendisine yer bulmuş bir sembol olan phallus insanlığın kültürel tarihinin en önemli öğelerden birisidir. Tarih boyunca birbirlerini tamamlayan dişil ve eril semboller ilginçtir ki neredeyse bir arada hiç betimlenmemiştir. Dişil semboller daha çok bütüncül olarak plastik sanata yansırken, phallus ait olduğu bedenden bağımsız bir şekilde betimlenmiştir. Phallus betimlemeleri apotropaik, yönlendirme, bereket, eril güç, aksesuar ve mimari unsur olarak insanlık tarihinde yerini almıştır. Tez çalışmasının kapsamını oluşturan Lykia Bölgesi'nde; Ksanthos, Patara, Arykanda, Tlos, Kelbessos, Kitanaura ve Pınara olmak üzere toplamda 7 kentte phallus kabartmalarına rastlanmıştır. Dağılım olarak bakıldığında phallus kültünün batı ve kuzeydoğu Lykia'da daha fazla benimsendiği görülmektedir. Batı ve kuzeydoğu Lykia'da bu denli sık rastlanmasının temelinde buradaki kentlerin sahip oldukları stratejik konumları, ticaret hacimleri, sosyo-ekonomik ve dini faktörleri bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Phallus, Lykia, kabartma, apotropaik.

SUMMARY

PHALLUS RELIEFS IN KELBESSOS, KITANAURA AND NEAPOLIS

The phallus, a symbol that emerged with the Paleolithic Period and has found a place in almost all civilizations in various forms, is one of the most important elements of mankind's cultural history. Interestingly, feminine and masculine symbols, which complement each other throughout history, have almost never been depicted together. While feminine symbols are mostly reflected in plastic art as a whole, the phallus is depicted independently of the body to which it belongs. Phallus depictions have taken their place in human history as apotropaic, direction, fertility, masculine power, accessory and architectural element. In Lycia Region, which constitutes the scope of this thesis, phallus reliefs were found in 7 cities in total; Xanthos, Patara, Arykanda, Tlos, Kelbessos, Kitanaura and Pınara. In terms of expansion, it is seen that the cult of phallus was adopted more in west and northeast Lycia. The reason for such a high frequency in west and northeast Lycia is the strategic location, trade volume, socio-economical and religious factors of these cities.

Key words: Phallus, Lycia, relief, apotropaic.

ÖNSÖZ

Tez konusunun ‘‘Phallus Kabartmalı Yapılar’’ ile ilgili bir çalışma olacağı önerisi danışmanım Prof. Dr. İsa KIZGUT’tan geldi. Başlarda literatür taraması yaparken konu hakkında bölge bazında detaylı bir çalışmanın olmadığını gördük ve açıkçası bu beni korkutmuştu. Ancak daha sonra bölgede bu konuda bir çalışmanın detaylı olarak yapılmamış olması ve bunu benim yapacak olmam heyecanı korkumun önüne geçmişti. Bu yönüyle bu değerli ve gururlu duygu yaşatan değerli hocam İsa KIZGUT’a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tez savunma jürimde yer alan Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ hocama ve bölümümüz Dr. Öğr. Üyesi Şevket AKTAŞ hocama vermiş oldukları destekten dolayı en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca tezi yazmaya başladığım andan itibaren hep yanımda olup destek veren ve bana tecrübeleriyle her zaman yol gösteren manevi ablam sevgili Dr. Hatice DEĞİRMENCİOĞLU’na içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ne kadar kabul etmese de bu çalışmadaki desteği tıpkı kalbi gibi çok büyük. Aynı zamanda bu süreçte vermiş olduğu değerli katkıları ve desteği unutamayacağım Dr. İrem ALBAYRAKTAROĞLU GÖKTAŞ’a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Antalya’da bulunduğum andan itibaren ve tez aşaması sürecinde çalışmanın felsefesi yönü üzerine değerli sohbetler ve yönlendirmelerde bulunan desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili abim Dr. Aytaç DÖNMEZ’e, aynı üniversite de yüksek lisans yaptığımız sevgili dostum Yakup KAYA’ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni bu günlere getiren ve benim için her koşulda mücadele veren sevgili annem Feride YAŞA ve sevgili babam Adem YAŞA’ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum, emeklerinin karşılığını sunmaktan büyük onur ve gurur duyuyorum.

Ve zamanın bizi geç karşılaştırdığını düşündüğüm kardeşim, aynı yolu yürüdüğümüz ve daha nice yolları yüklerimizi paylaşarak yürüyeceğimiz değerli yoldaşım Serkan PAMUK’a fazlaca teşekkür...

Faruk Furkan YAŞA

Antalya, 2023

GİRİŞ

Görünmeyen veya algılanmayan bir şeyi, yani soyut bir kavramı, benzerlik, uygunluk ve bütünlük gibi yöntemlerle betimlemek için kullanılan ve evrensel bir işaret dili olarak bilinen semboller; resim, işaret, motif, sayı, renk, kabartma veya şekil olarak ortaya çıkabilir. Semboller insanlığın kültürel tarihi olarak gelişen ve kabul gören ortak bir dilin temsilcileridir. Etnik kökenler, diller, dini inançlar ve yaşam şekilleri değişkenlik gösterse de kullanılan sembol dili genel olarak ortakdır¹.

Yaşayan bir sembol, evrensel olarak her yerde mevcudiyetinden şüphe edilemeyecek kadar ilkel bir şey olmalıdır. Biçim ne kadar ilkelse, o kadar erişilebilirdir ve önemini anlayacak insan sayısı o kadar fazladır. Phallusun sembolik anlamı, ilkel kökenleri incelenerek anlaşılabilir. İnsanların phallusun sembolik önemini açıkça kabul etmeleri gerçeği, onun tüm insanlık için ortak olan, köklü bir şeye değindiğinin bir göstergesidir. Diğer bir deyişle phallus, dünyada üzerinde çağlar boyunca bir sembol olarak bulunan arkeotipsel bir imgedir².

Biyolojik olarak insan, içgüdüsel ve herhangi bir anlam kaygısı olmadan yaşamıştır. Ancak insan düşünmeye başlayıp anlamlar dünyasına adım attığı andan itibaren yaşamın öznesi haline gelmiştir. Phallusun bir sembol olarak ortaya çıktığı zamanlar güç ve iktidar anlamı taşıdığı düşünülmektedir. Ancak henüz erken dönemdeki phallus için erkek egemenliği anlamında bir phallokrasiden söz etmek mümkün değildir. Kadın üzerinde egemen olan erkeğin gücünden bağımsız olarak buradaki iktidar, insanın doğaya karşı verdiği mücadelenin sembolik olarak kazanımının bir sonucu şeklinde tanımlamak daha doğru olacaktır.

Phallus kelime anlamı olarak erkek cinsel organının erekte biçimde, ait olduğu bedenden bağımsız bir şekilde betimlenmesidir. Antik dönemde phallusa; eril güç, bereket, apotropaik, yönlendirme, aksesuar, takı gibi anlamlar yüklenerek günümüze kadar gelmiştir. Söz konusu phallus geleneği günümüzde halen Orta Afrika kabileleri arasında devamlılığını sürdürmektedir.

Lykia Bölgesi, geçmişten günümüze taşıdığı somut ve soyut kültürel miras öğeleri ile Anadolu uygarlık tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Tez çalışmasının konusunu oluşturan Lykia kentleri, bölge açısından oldukça önemli yerlerde konumlanmış ve birçoğu Lykia tarihi coğrafyası için büyük önem arz etmektedir. Söz konusu kentler içerisinde henüz bir kazı çalışması yapılmayan kentlerle ilgili verileri Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

¹ Dianat, 2015: 3.

² Jung, 1958: 42.

Arkeoloji Bölümü öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilen “Beydağları Yüzey Araştırmaları” projesi ve epigrafiik araştırmalarda tespit edilen bulgulardan bilmekteyiz. Bu kentlerle ilgili yapılan araştırma çalışmalarından elde edilen sonuçlara aşağıda değinilerek tez konusu kapsamında phallus kabartmalarının kent içerisindeki konumu ve işlevi verilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmasının ortaya çıktığı süreçte, phallus kabartması iki kentte tespit edilmişken araştırma derinleştirilerek genişletilmiş ve phallus kabartma sayısının olduğu kent sayısı 7’ye çıkmıştır. Söz konusu kabartmalar yapım teknikleri, malzeme, lokasyon ve işlevsellik açısından irdelenerek bu kabartmaların gerek kent gerekse de bölge bazında etkisi ve sürdürülebilirliği izlenmiştir.

Amaç-Kapsam

Çalışmanın amacı, kentlerde tespit edilen phallus kabartmalarını bütüncül bir şekilde ele alarak, phalluslu yapıların kent şehirciliği ve yerleştirildiği konum açısından önemini kavramak ve ne amaçla yapıldığını tespit etmektir. Ayrıca eğer yakın çevreden bilinen örnekleri varsa phalluslu yapıların onlarla karşılaştırmalarının yapılması ve benzerlik ile farklılıkların ortaya konulmasıdır.

Yöntem

Tezin uygulanabilirliğini görmek için öncelikle “Araştırma Sonuçları Toplantıları”ndan bölgeyle ilgili olan yayınlar incelenmiş ve tezle ilgili ön bilgiler toplanmıştır. Bu bağlamda Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) kütüphanesinden, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) kütüphanesinden ve Alman Arkeoloji Enstitüsü kütüphanesinden (DAI) faydalanılmıştır. Tez konusunun geldiği bu noktaya kadar yayınlar kısmen elde edilmiş ve yardımcı diğer kitap, makale vb. yayınlar da en kısa sürede toplanarak tez yazım sürecine başlanması amaçlanmıştır. Ayrıca ilgili yapılar, bulundukları kentlerde ziyaret edilerek konuyla ilgili gerekli veri toplama ve fotoğraflama gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda ele alınan plan ve yöntem içerisinde, phalluslu yapıların kapsamlı gözlemi ve tanımı sonrasında, eldeki veriler karşılaştırılarak ve bu kabartmaların dağılımı tespit edilerek, söz konusu yapıların bölgedeki etkinliklerini ortaya konulması hedeflenmiştir.

Tez konusuna alınan bu phallus kabartmalı yapıları daha önce kapsamlı bir şekilde ortaya koyan bilimsel bir çalışma olmadığı için, yapılacak bu tez çalışması phallus kabartmalı yapıların kapsamlı tanımı ile dokümantasyonunu sağlayarak kentlerdeki bu yapıların işlevselliği hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PHALLUS

1.1. Phallus

Latince 'fascinus' (büyüleyici) anlamına gelen, Hint-Avrupa dil ailesinde 'büyüyen, şişen' kelime kökeninden türeyen bir isim ve Hellençe'de, erkek cinsel organı anlamında kullanılan phallus; erekte olmuş erkek üreme organının, vücudundan soyutlanarak simgesel olarak bir temsiliyete bürünmesidir. Antikçağda phallus sembolü iyi şans, cinsel ve fiziksel güç, korunma, doğurganlık, üreme, cesaret, bereket ve verimlilik ile ilişkilendirilmiştir³.

1.2. Sembolizmde Phallusun Yeri

Doğadan kültüre geçişte insanlığın uzun tarihi boyunca insanın doğaya karşı verdiği mücadelede kazandığı kültür gücü, penisten phallusa dönüşüm anlamına gelmektedir. Kültür; özellikle insan türünün devamlılığı için biyolojik yaşamdan ayrı olarak var olması gereken bir mekanizmadır. Söz konusu bu mekanizmanın sembolik ifadesinin phallus olarak belirlenmesi tesadüf olmamalıdır. İnsanın ürettiği ilk varoluşsal phallus sembolü; üreme, çoğalma ve var olma ifadesini taşır⁴.

Penisin bir görsel olarak phallusa dönüşmesi ancak simgesel olarak hadım edilmeye mümkün olan bir süreçtir. Bu işlem ile ait olduğu yerden koparılarak bağımsız bir sembole dönüşmüştür. Simgesel hadım, phallusu penisten ayırıp bedensiz bir organa çevirmiş ve kuşanılan bedeni hadım eden bir gösteren haline gelmiştir. Bu durum phallusu cinsiyetsiz bir sembole dönüştürmüştür. Böylelikle phallus, erken dönemde penisin vücuttan simgesel hadım yöntemiyle ayrıştırılarak cinsellikten arınmanın organı olarak düşünülmektedir. Phallus şu paradoksu tamamlar: cinsellik kendini ancak cinsellikten arındırarak, bir töz-değişimine uğrayarak evrensel bir sembole dönüşebilir⁵. Friglerde Kybele tapınağına rahip adayı olan kişilerin erkeklik organını keserek kanını Sakarya Irmağı'na akıtmasıyla hem rahiplik mertebesine ulaşmasını, hem de akan kanı sakarya ırmağına karışıp toprağı bereketlendirdiğine inanılırdı⁶.

³ Oldfather, 1939: 340.

⁴ Gezin, 2012: 25-29-30-39.

⁵ Zizek, 2015: 143.

⁶ Detaylı bilgi için bk. Roller, 1997: 542-559.

1.3. Phallus İnancı

Antik Dönem’de cinsellik, erkeklik, dölleme, koruyuculuk, bereket ve verimlilikle ilişkilendirilen penis ve onun erekte hali olan phallus, erkek cinsel organına tapınma olarak ifade edilen bir fallik inancın doğmasına neden olmuştur. Sembolü phallus olan bu mitolojik tanrı ve kahramanlar da geniş bir coğrafyada cinsellik, üreme ve bereket ile ilişkili fallik inanç temsilcileri olmuşlar; resim, fresk, mozaik, seramik kap, heykel, figür ve sikkeler üzerinde tasvir edilmişlerdir. Günümüze ulaşan bu eserler onların, efsanelerinin ve inançlarının arkeolojik kanıtlarını oluşturmuştur. İthyphallik tanrı ve kahramanlara olan tapınım sadece erkek cinselliği ve üreme ile ilgili değil, aynı zamanda evrende verim ve bereketin artacağına inanılmıştır.

Uygarlığın ve günümüzdeki devlet düzeninin temellerinin atıldığı yer olarak bilinen Sümer Medeniyeti’nde dört büyük tanrı bulunmaktadır. Enki, genellikle uzun sakallı ve başında birçok boynuz bulunan başlıkla tasvir edilir. Görevi dünyaya bir düzen getirmek ve aynı zamanda insanları belli amaçlara göre aydınlatarak rahat bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Yani yasa koyucu ve düzen sağlayıcı bir niteliği bulunmaktadır. Sümer yazılı kaynaklarından anladığımız kadarıyla Enki’nin bereketi temsil etmesinin yanı sıra aynı zamanda fallik karakterli olduğu da bilinmektedir⁷. MÖ III. bine tarihlendirilen bir tablette tanrı Enki’nin, günümüzdeki adıyla Fırat ve Dicle olarak adlandırılan *Euphrates* ve *Tigris* nehirlerini oluşturmasına dair şöyle bir ifade bulunmaktadır:

*‘‘Baba Enki gözlerini Euphrates’in üzerinden kaldırdıktan sonra,
Azgın bir boğa gibi şehvetle doldu,
Penisini kaldırdı, fışkırttı,
Ve Euphrates’i akan sularla doldurdu.
Penisini kaldırdı, geline hediyeler getirdi,
Büyük vahşi bir boğa gibi Tigris’in kalbini titretti.
Ve onun yanında doğurur gibi durdu.
Benim penisime şükredin’’⁸*

Uygarlığın düzenli bir su kaynağının varlığıyla mümkün olabileceğinin bilinmesinin yanında bu anlatı Enki’nin uygarlığı aslında penisiyle kurduğunu da açıkça göstermektedir. Enki’nin yaratıcı penisi sadece bu anlatıda değil Mezopotamya’nın yaratılış öykülerinin hemen

⁷ Bottero, 2012: 262.

⁸ Friedman, 2003: 5-6.

hemen tümünde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan hareketle phallusun; din, bereket ve uygarlık gibi kavramlarla doğrudan ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür⁹.

Benzer mitolojiler dünyanın birçok medeniyetinde yer almaktadır. Bunlardan birisi de Mısır'da bulunan hanedanlık öncesi dönemden tanrı Min'dir (**Lev. 1a**). Min, Antik Mısır'ın doğurganlık, cinsellik, bereket, üreme, dölleme ve hasat ile ilgili tanrısı olup erkeklik ve seksin simgesi, erkek cinsiyetinin koruyucusudur. Erekte phallusu ile tasvir edilen Min, ithyphallik bir tanrıdır ve genelde sol eli ile penisini tutar şekilde betimlenmiştir¹⁰. Buna benzer olarak, bereket ile ilişkilendirilen Antik Mısır'ın en önemli tanrılarından biri olan Osiris de Min'in tasviri şeklinde nadiren karşımıza çıkmaktadır. Min'in birçok ikonografide siyah tenli olarak betimlenmesinin nedeni, yaşamın fışkırdığı nemli toprağın zengin bereketini simgelemesinden kaynaklanmaktadır. Koptos'ta ve Yeni Krallık Tapınağı'nın temellerinde, tanrı Min'e tapınıldığını gösteren arkeolojik buluntular ele geçmiştir. Bu da göstermektedir ki; bereketi simgeleyen phallusa sahip tanrı Min için bir kült söz konusudur. Antik Mısır'da her yıl hasat mevsiminin başında "Min'in Ortaya Çıkışı" şenliği, en önemli dinsel-tarımsal şenlikler arasında sayılmaktadır. Ayrıca Antik Yunanlılar Min'i kendi tanrıları Pan ile özdeşleştirmiştir¹¹. Bunun yanı sıra Kronos'un babası Uranos'un cinsel organını orakla kesip denize atması sonucunda tanrıça Aphrodite doğmuştur. Theogonia'da¹² Hesiodos Aphrodite'nin doğumunu şu şekilde aktarmıştır¹³:

*"Dalgalı denize atar atmaz onları.
Gittiler engine doğru uzun zaman,
Ak köpükler çıkıyordu tanrısal uzuvdan.
Bir kız türeyiverdi, bu ak köpükten,
Önce kutsal Kythera'ya uğradı bu kız.
Oradan da denizle çevrili Kıbrıs'a gitti,
Orada karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,
Yürüdükçe yeşil çimenler fışkırıyordu
Narin ayaklarının bastığı yerden
Aphrodite dediler ona tanrılar ve İnsanlar,
Bir köpükten doğmuş olduğu için."*

⁹ Demirci, 2013: 26-27.

¹⁰ Pinch, 2002: 11.

¹¹ Wilkinson, 2016: 115-116.

¹² Theog. 160-206.

¹³ Erhat, 1996: 203-206.

Yunanistan'da phallus inancı betimlemelerine, en erken Taş Devri'nden itibaren rastlamak mümkündür. Phallus inancı, Arkaik ve Klasik dönemlerde Hellen dininin de önemli bir özelliği olarak kabul edilmiştir. Bir erkek kafası ve dik bir phallusu olan ancak kolları veya bacakları olmayan kare bir sütun şeklinde yapılan hermler, tapınakların yakınına ve ayrıca Atinalılar'ın evlerinin önüne yerleştirilmiştir. Yani bir eve yaklaştığınızda ön kapıda gözünüze çarpan ilk şey bir phallustur. Söz konusu evin sakinleri ona düzenli olarak adaklar adanmışlardır. Bir inancın nesnesi olan bu tür bir kutsal imgenin, kelimenin yaygın olarak kabul edilen dar anlamıyla cinsellik alanının ötesinde sembolik bir anlamı olduğu açıktır. Herm, phallusun Yunan evi inancı için önemini gösteren bir semboldür. Ayrıca Dionysos ve Demeter için düzenlenen ve *Haloa* olarak adlandırılan festivalleri konu alan vazo resimlerinde phallus betimlemelerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir¹⁴. Bireysel haneler, köyler ve hatta devlet tarafından düzenlenen Dionysos şenlikleri, fallik sembolün dini öneminin bir başka kanıtıdır¹⁵.

Dionysos'a hem '*Phales*' hem de '*Payerastes*' denir. Phales, kişileştirilmiş phallusun adıdır ve bilindiği üzere payerastes erkek çocuk aşığı anlamına gelmektedir. İkisi arasındaki yakın bağlantı, tamamlanan Payerasty'yi dini bir eylem olarak tanımlayan Thera yazıtlarının Carneios Tapınağı'nda bulunması gerçeğiyle de doğrulanmaktadır¹⁶. Dionysos (Bachus), baş tanrı Zeus'un oğlu, üzümün, şarabın, sarhoşluğun, çılgınlığın, bereketin, doğadaki kontrol edilemez gücün ve gizemlerin tanrısı olarak kabul edilmektedir. İnsanoğlunun eğlence ve zevkinin içkisi olan şarabın mucidi ve coşkunun temsilcisi olması onu antik dönemin en sevilen tanrısı yapmıştır. Anavatanı Anadolu'da Lydia-Phrygia Bölgesi'dir. Aralık ayında Dionysos adına kutlanan kır şenliklerinde erkeklik organını simgeleyen fallik objeler taşınmış, fallik türküler ve şiirler söylenip düzenlenen oyunlarla ekilen tohumun bereketi sağlanmıştır. Dionysos'un kendisi, nadiren herm şekilli heykellerde ithyphallik bir tanrı olarak da tasvir edilmiştir¹⁷.

Anadolu'nun yerli bir tanrısı olan Priapos (**Lev. 3a**), Yunan mitolojisinde bereket tanrısı olarak yer almıştır. Günümüzde Çanakkale'de yer alan Lampsakos (Lapseki) kenti Priapos'un doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. Mitolojiye göre annesi Aphrodite onu doğurduğunda neredeyse boyu kadar penisi olan bebeğinin çirkinliğinden utanıp onu terk etmiştir. Lampsakos halkı, Aphrodite'nin terk ettiği Priapos'un erkekliğine tapınmışlar ve onu tanrılaştırmışlardır¹⁸.

¹⁴ Döku, 2002: 38-39.

¹⁵ Vanggaard, 1969: 57-58.

¹⁶ Vanggaard, 1969: 59.

¹⁷ Johns, 1982: 52-55, 81.

¹⁸ O'Connor, 1989: 16.

Tanrı Priapos'un bilindiği üzere en göze çarpan niteliği açıkta, çok büyük olarak tasvir edilmiş olan phallusudur. Priapos erkeklik, cinsel güç, dölleme, üreme ve doğurganlığın tanrısı, dolayısıyla hayatın kaynağı olarak kabul görmüştür. Tanrı, özellikle impotans dahil üreme organlarının hastalıkları için de iyileştirici olmuştur. Priapos'a tapınma ile insan nesli dahil tabiatın her alanında bolluk ve bereket geleceğine inanılmıştır¹⁹. Priapos'a ait olan arkeolojik buluntular, (resim, kabartma, figür ve heykel tasvirleri) tapınaklar haricinde, bazı evlerin duvarlarında, kapı üzerlerinde, bahçelerde, genelevlerde ve mezarlarda da tespit edilmiştir²⁰. Priapizm, phallusun herhangi bir uyaran olmaksızın sürekli olarak erekte olma durumu için kullanılmıştır. Yunan mitolojisinde Dionysos, Hermes, Oranthes (Orthannes), Conisalus (Konisalos), Tychon (Tykhon), Pan, Satyrler ve Silenos gibi erekte veya büyük penisleri ile dikkat çeken başka örnekleri de mevcutken, iktidarsızlık veya penis ile ilgili diğer hastalıkların tanrı Priapos'un penisi ile ilişkilendirilmesi merak uyandırmıştır. Priapos inancı penisin her zaman erekte bir şekilde verilmesinde birincil etken olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte Priapizmin antik çağın bilimsel hipokratik hekimi olan Galen tarafından bir patoloji olarak tanımlanması ve tıp literatüründe yer almaya başlaması, Priapos kültürünün yaşandığı yıllara denk gelmesi de diğer bir neden olarak görülmüştür²¹.

İkonografik açıdan phallus inancıyla birleştirilen bir diğer tanrı da, tanrıların habercisi olan Zeus'un oğlu Hermes (Mercury)'tir (**Lev. 1b**). Aynı zamanda ticaretin, tüccarların ve seyahat edenlerin koruyucu tanrısı da olan Hermes'in²², antik dönemde kilometre taşı olarak kullanılan, yol gösterici niteliğe sahip olan ve herme²³ olarak adlandırılan heykelleri ithyphallik anlam taşımaktadır. Arykanda kentinde ele geçen örnekte olduğu gibi, bazı hermelerin üzerinde eril gücün simgesi ve koruyucu özelliğe sahip phallus betimlemelerine yer verilmiştir. Ayrıca söz konusu hermelerin, insanları kem gözlerden koruyucu ve erkek-kadın cinsel birleşmesini teşvik edici bir güce²⁴ sahip olduğu düşünülmektedir.

Yunan mitolojisinde bir başka ithyphallik tanrı ise Hermes'in oğlu olduğu rivayet edilen Pan'dır (Faunus) (**Lev. 2a**). Yunanistan'ın dağlık Arkadia Bölgesi, Pan'ın doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. Pan, çobanların, balıkçıların, avcılarının ve hayvan sürülerinin tanrısıdır. Belden yukarısı insan, aşağısı ise teke şeklindedir. Keçiboynuzu, sivri kulakları ve sakalı dışında insan başına sahiptir. Mitolojide perileri kovalaması ve ıssız arazilerde dolaşanların karşısına birden çıkıp onları ürkütmesi ile bilinmektedir. "Pan'ın neden olduğu", "Pan'a ait"

¹⁹ Richlin, 1983: 125.

²⁰ McLeish, 1996: 226.

²¹ Rempelakos vd., 1988: 1-4.

²² Detaylı bilgi için bk. Burkert, 1979: 39-41.

²³ Hermelerle ilgili detaylı bilgi için bk. Goldman, 1942: 58-68.

²⁴ Detaylı bilgi için bk. Sissa ve Detienne, 2000: 239.

anlamalarını taşıyan Yunanca ‘*panikon*’ ve ‘*panikos*’ kelimeleri günümüzde kullanılan ‘panik’ kelimesinin etimolojik kökenini oluşturmaktadır. Dionysos’un eşlikçilerinden biri olarak bahar, doğurganlık ve bereketle yakından ilgili bir tanrıdır. Erkeklik organı sıkça ereksiyon halinde tasvir edilen Pan, cinsel azgınlığı, kontrolsüz cinselliği, şehveti ve cinsel gücü simgeler²⁵.

Bilindik örnekleri daha çok Yunanistan’da olan ithyphallik tanrılara Asya kültürlerinde de önemli bir yer verilmiştir. Bunların en bilineni olan Shiva (*Oesho*) (**Lev. 2b**), Hinduizm’in en önemli tanrılarından biridir. Shiva’nın görevi evreni yeniden yaratmak ve onu yıkmaktır. Alnında üçüncü bir göz ve boynunda kobra kolyesi bulunmaktadır ve genellikle dört kollu olarak tasvir edilmektedir. Shiva, Linga (ya da *Lingam*)- phallus, doğurganlığın sembolü ya da tanrının tapınaklarında bulunan kutsal enerji- ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle tanrı Shiva’nın en önemli sembollerinden biri Lingam adı verilen erekte cinsel organı yani phallusudur. Birçok ibadethane ve evin yanı sıra bereket ve kazanç beklenen ticarethane ve dükkanlarda Lingam objelere sıkça rastlanmaktadır. Hint mitolojisindeki phallus tapınımı ile ilgili bu mit Hindistan’da bir phallus kültü olduğunu açıkça göstermektedir. Mitolojiye göre; tanrı Shiva yasta olduğu bir zaman, Rışiler ile yaşamak için Daru Ormanı’na gider fakat Rışiler’in eşleri Shiva’ya ilgi göstermeye başlarlar. Kıskanan Rışiler tanrıya karşı ilk önce büyük bir antilop ve daha sonra devasa bir kaplan gönderirler fakat Shiva hızlıca onların üstesinden gelir ve sonra da kaplanın derisini giyer. Bilgeler daha sonra Shiva’nın erkekliğini lanetler ve bunun sonucunda erkekliği düşer. Phallusun yere düşmesinin ardından depremler başlar ve Rışiler korkarak af dilerler. Shiva phallusu verir ve onların Lingam sembolü olarak phallusa sonsuza dek tapınmalarını söyler²⁶.

Phallus ile ilgili farklı toplumlardaki benzer anlatımlar phallusun her ne kadar yapısal olarak bir kült kimliği olmasa da sembolik olarak bir kült geleneğini göstermektedir.

1.4. Arkeolojik Bağlamda Phallus

Tarih öncesi dönemde insan, zorlu şartlarda hayatta kalma içgüdüğü tarafından yönlendirilmiştir. İnsanların, hayatlarını sürdürebilmesi yiyecek ve doğurganlığa bağlı olarak gelişmiştir. Paleolitik sanatçılar, insan doğurganlığı üzerinde büyülü bir etki yaratmak için abartılı cinsel organlara ve özellikle çok çarpıcı phalluslara sahip kadın ve erkek figürleri tasarlayıp yaratmışlardır. İthyphallik imgeler ve nesneler tarih öncesi dönemde oldukça fazladır. Bu nesnelere ve imgelere atfedilen sembolik değer; güç, gücün yanı sıra erkeklik ve doğurganlıktır. Bir phallusun anatomik olarak kesin olan en eski görseli 30000 ila 35000 yıl

²⁵ Sarıboğa, 2018: 1147.

²⁶ Hackin vd., 1994: 220.

öncesine, Perigordian zamanına aittir **(Lev. 3b)**²⁷. Paleolitik Çağ'a (MÖ 20 000'e kadar) tarihlenen buluntular, ağırlıklı olarak kuş başlı erkeklerin ve kadınların ritüel betimlemelerini göstermektedir.

Neolitik Dönem başlarında, henüz birçok yerleşimin avcı-toplayıcı gelenekten kopmadığı bu süreç içerisinde gelişmiştir. Göbekli Tepe, Nevalı Çori gibi önemli bulguların elde edildiği yerleşimlerde gördüğümüz inanç sistemi ve sembolizm gibi öğeler, büyük bir olasılıkla daha önceki dönem olan Üst Paleolitik Dönem'den itibaren değişim geçirerek şekillenen sosyal yapının sağladığı alt kültürün bir sonucudur. Bununla birlikte, Neolitik Dönem'in sembollerinden biri olan phallusun sınırlı bir bölgede mi ortaya çıkıp yaygınlaştığı, bölgeler arası kültürel ve ticari ilişkiler ya da yapımında kullanılan materyaller ile mi ortak özellikler kazandığı, yoksa ilk dönemlerden itibaren geniş bir coğrafya içinde paylaşılan değeri mi yansıttığı gibi sorular bu sembolün ortaya çıkışını ve gelişimini anlamak adına önem taşımaktadır²⁸.

Anadolu'da Paleolitik Dönem ile karşımıza çıkmaya başlayan, birçok Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşimlerde gerçekleştirilen kazılarda yakın tarihte phallus ile ilgili arkeolojik bulgular elde edilmiştir. Bu bulguların en önemlilerinden ve erken dönem örneklerinden biri de Şanlıurfa sınırları içerisinde bulunan Karahantepe'de tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimde gerçekleştirilen bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Göbeklitepe ve Yenimahalle yerleşimlerinde bulunan heykellerle benzer özelliklere sahip, phallusu olan antropomorfik bir heykel açığa çıkarılmıştır²⁹. Neolitik Dönem'den itibaren phallus ve ithyphallik figürlerin tasvirleri sıklaşmıştır³⁰.

Yunan dünyasında ise phallus; MÖ VI. yüzyılda fresklerde, mozaiklerde, seramik kaplarda, heykellerde, figürlerde veya sikkelerde tasvir edilmiştir³¹. Öte yandan Herodotos, phallus figürü ile ilgili "... Yunanlılar phallusu kalkık Hermes figürünü Mısırlılardan öğrenmemişlerdir. Bunu ilk olarak Atinalılar Pelasglar'da, öbür Yunanlılar da Atinalılar'da görmüşlerdir. Atinalılar'ın Hellen ırkına bağlanmaları, Pelasglar'ın gelip onlara komşu topraklarda yerleşmelerinden ve Hellenler arasında sayılmalarından daha öncedir. Samothrake'ye Pelasglar'dan miras kalmış olan Kabir sırlarını bilenler, ne demek istediğimi anlarlar; sonradan Atina yakınlarına gelmiş olan Pelasglar daha önce Samothrake'de oturmuşlardır ve Samothrakeliler'e bugünkü sırları onlar bırakmışlardır. Bu phallusu kalkık

²⁷ Mattelaer, 2008: 7.

²⁸ Nergiz, 2008: 4-6.

²⁹ Çelik, 2011: 243.

³⁰ Mattelaer, 2008: 12.

³¹ Dökü, 2002: 44.

Hermes heykellerini Pelasglar'dan öğrenen öbür Yunanlılar'dan daha önce yapan ve çoğaltan Atinalılar'dır; Pelasglar bu konuda Samothrake sırlarına yabancı olmayanların bildikleri bir kutsal gelenek bırakmışlardır.” şeklinde aktarmıştır³².

Arkaik ve Klasik Dönem seramik sanatında dönemin sanatçıları tarafından ölümle ilgili sahnelerde betimlenen iki yaratık bulunmaktadır. Bunlardan biri erkek cinsel arzusunu simgeleyen satyr, diğeri de sadece kadın ya da satyrlerle ilişkileri olan phallus kuşudur. Seramikler üzerinde kimi zaman satyrlerle kimi zaman çıplak kadın/kızlarla birlikte vücutlu/vücutsuz, kanatlı/kanatsız, bacaklı/bacaksız ve baş kısmında göz ile birlikte phallus kuşu betimlemeleri bulunmaktadır (**Lev. 4a**). MÖ VI. ve V. yüzyıllar boyunca yaygın kullanım gören söz konusu betimlemenin Geç Arkaik Dönem’de ve sonrasında dönemin sanatçıları tarafından çok özel bir şekilde ve kadın cinselliğine vurgu yapmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir.³³

Delos Adası’nda (**Lev. 8a**) bulunan, Maison du Lac (**Lev. 8b**) adı verilen ve Roma Dönemi’ne tarihlenen phallus kabartmalı yapı, tez çalışmamızın temel noktasına değinmesi açısından önem arz etmektedir. Yapının dış duvarlarında üç büyük kabartma bulunmaktadır. Bu kabartmalardan bir tanesi evin güneydoğu köşesinde kapının yanındaki büyük granit köşe bloğu üzerinde yer almaktadır. Söz konusu kabartmada Dioskurlar’ın kalkan benzeri diski ve ikiz piloisi betimlenmiştir. Ayrıca Granit Palaestra’nın (**Lev. 9a**) girişinin direkt karşısında evin kuzeydoğu köşesinde iki kabartma daha bulunmaktadır. Bu kabartmalarda da, büyük, kavisli bir phallus ve Herakles’in sopası (lobut) olarak tanımlanan kabaca yontulmuş bir nesne betimlenmiştir (**Lev. 4b**). Semboller sola bakar biçimde ve birbirine çapraz olarak tasvir edilmiştir. Bazı araştırmacılar, bunların apotropaik semboller olduğunu düşünmektedir (**Lev. 4c**). Bununla birlikte, bu kabartmaların, kapı girişlerinden eve olan uzaklığı göz önüne alındığında; apotropaik amaçlı kullanılmalarının pek olası olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur³⁴.

Maison du Lac’ın doğu duvarında betimlenmiş olan kavisli phallusun, herhangi bir özel ‘tehlike’ duygusu taşımadığından dolayı apotropaik bir sembol olmadığı düşünülmektedir. Aksine, phallus ve Herakles’in sopasının betimlendiği kabartmaların birer yön göstergeleri olduğu öne sürülmektedir. Granit Palaestra’dan çıkan herkes adeta bu kabartmalarla göz göze gelmektedirler ve onları caddenin aşağısına, Maison du Lac’ın güneydoğu köşesindeki kapıya yönlendirmektedir. Delos limanının çevresinde keşfedilen bir

³² Hdt. II. 51.

³³ Detaylı bilgi için bk. Boardman, 1992: 227-242.

³⁴ Rauh, 1993: 210.

dizi başka phallusun ve Herakles'in sopası kabartmalarının da, yön göstergesi olarak işlev gördüğü bazı araştırmacılar tarafından kabul görmektedir. Delos Adası'nda liman civarında bir tanesi Magasin Alpha'nın (**Lev. 9b**) duvarında beşinci yola dönük biçimde ve diğeri Magasin 49'un duvarında Rue du Théâtre'ye dönük biçimde ve *in situ* halde sokak köşelerinde iki phallus kabartması (**Lev. 5a**) daha tespit edilmiştir. Her iki phallus kabartması da liman yakınına konumlandırılmıştır. Kabartmalar yapıların dış duvarlarında göz hizasındadır ve iki ana yolun kesişme noktasında aşağı doğru dar geçitlere yönlendiren yön oku niteliğindedir. Keşfedilen phallus kabartmalarının çoğu limanda bulunduğu ve liman tüccarlar, denizciler, askerler ve korsanlarla dolu olduğu için; phallus bu insanların en çok arzuladıkları fahişeler, yiyecek ve içecek gibi ihtiyaç duydukları hizmet türlerine³⁵ işaret etmiş de olabilir³⁶.

Denizciler, askerler ve korsanlardan oluşan şehvetli kalabalığıyla Delos'taki toplumun denizcilik geleneği göz önüne alındığında; bazıları ucuz ve asgari düzeyde kurulmuş ve diğerleri oldukça gösterişli olan bir dizi genelevin varlığını anlaşılır kılmaktadır. Söz konusu veriler ışığında; phallus kabartmalarının, muhtemelen Dioskuri'nin piloisini ve kalkanını, aynı zamanda Herakles'in sopasını taşıyan kabartmalarla limandaki kamu kuruluşlarının yollarını gösterdiği de bir başka yorum olarak gösterilebilir³⁷.

Bronz, kemik, pirinç, hatta altından yapılan ve amulet olarak kullanılan basit phalluslar Greek kültüründen ziyade Roma kültürünün bir karakteristiğidir ve çok yaygın olarak kullanılmıştır. Grek kültüründe seramikler üzerindeki phallus betimlemeleri daha çok apotropaik anlam taşıması açısından önemlidir. Phalluslar amulet olarak kullanılmalarının yanı sıra küçük çocukların kullanabileceği boyutta altın yüzükler (**Lev. 5b**) şeklinde de kullanım görmüştür. Buradaki amaç hem yüzüğün apotropaik bir nitelikte kullanılması hem de çocuklara iyi şans getirmesidir³⁸. Varro³⁹, boyunda bir phallus amuletin erkek çocukları tehlikelere karşı korumak amacıyla kullanıldığından bahsetmiştir.

Erkek üreme organlarının bir tılsım olarak kullanılması, insan bedeninin geri kalanından ayrılmış, çok belirsiz hale gelmeden basit ve stilize bir biçimde temsil edilmesinin kolay olması gerçeğiyle büyük ölçüde kabul görmüştür. Phallusun temel şeklinin hem insan yapımı hem de doğal birçok başka nesnede yankılandığı doğrudur ve bu olgu, hiç şüphesiz fallik sembolizm veya fallik tapınma genel hatlarıyla ele alındığında konuyu karıştırır. İlk toplumlar phallusa tapınma derecesinde önem verirken, gelişmiş toplumlar tapınmaya varan düzeyde saygı

³⁵ Antik dönemde genelevler ve tavernalar hakkında detaylı bilgi için bk. Truemper, 2016: 103-128.

³⁶ Rauh, 1993: 211-213.

³⁷ Rauh, 1993: 214.

³⁸ Johns, 1993: 63.

³⁹ *De lingua latina* VII, 97.

göstermişlerdir. Dikkatli bir biçimde gözlemlendiğinde birçok bilinçli ya da bilinçsiz fallik imge göze çarpabilir. Bu gibi durumlarda, fallik sembolizmin kaynağını tespit etmek zor olabilir. Neredeyse tüm çıkıntılı veya sivri uçlu nesnelere bilinçli olarak aynı gözle bakılabilir: G. Ryley Scott'ın diğer şeylerin yanı sıra erken Orta Çağ İrlanda'sının uzun sivri kulelerinin özellikle fallik olarak kabul edildiği "Fallik İbadet" kitabında bazı iyi örneklerle yer almaktadır. Bu tür yapıların inşa amacının, savunma odaklı çevredeki kırsal bölgeyi taramak için yüksek bir nokta gerektirebileceği ve alana hakimiyet sağlama isteği yönündedir⁴⁰.

Basit phalluslar sadece kişisel uğur tılsımları olarak değil, aynı zamanda daha kamusal bir şekilde, duvarlarda, zeminlerde, binalarda vb. sergilenmiştir. Bunlar sıradan duvar yazıları değil, dikkatle uygulanmış apotropaik araçlardır. Köşeler, köprüler ve girişler gibi potansiyel tehlike bulunan yerlerde sergilenme eğiliminde oldukları dikkat çekicidir. Doğal olarak, en büyük çeşitlilikteki örnekler Pompei ve Herculaneum'dan günümüze ulaşmıştır ancak birçoğu başka yerlerden bilinmektedir ve bunlar Roma yaşamında tanıdık bir özellik olmalıdır. Pompei'de bir duvarda yapılan phallus betimlemesi dikkat çekmektedir (**Lev. 6a**). Aynı kentten bir başka ünlü örnek, kireçtaşından yapılmış bir levha üzerine oldukça kaba bir şekilde oyulmuş ve üzerinde '*hic habitat felicitas*'=*'mutluluk burada yaşar'* (**Lev. 6b**) ibaresi bulunmaktadır. Bu betimleme ile ilgili iki görüş mevcuttur. Bunlardan ilki bu betimlemenin, fahişeleri barındırdığını işaret eden bir "dükkân tabelası" olduğu ve beraberindeki ifadeyle güçlendirilen ve pekiştirilen normal bir koruyucu sembol olması daha muhtemel olduğu yönündedir. Diğer görüş ise söz konusu betimlemenin bir fırına ait olduğu ve daha çok doğurganlığı simgeleyen uğur tılsımını ve bereketi bu şekilde temsil eden phallus gücü olduğudur⁴¹. Başka bir phallus betimlemesi, Pompei'den bir kaldırım taşı üzerinde bilinmektedir ve zeminlerde temsil edilen diğer örnekler arasında, İtalya'nın liman kenti Ostia'daki bir binanın eşiğinde siyah beyaz mozaik olarak yapılmış güzel bir phallus betimlemesi ve bir Herculaneum'daki kadınlar hamamında bir odanın zemininde, ters çanla dekore edilmiş bir mozaik örneği (**Lev. 6c**) bulunmaktadır⁴².

Sadece İtalya'da değil, imparatorluğun en uzak eyaletlerinde bazı duvarlar ve hamamlar bu şekilde süslenmiştir. Chesters, Northumberland'daki Roma köprüsü ayağının altına gizlenmiş başka bir güzel örnek ve aynı bölgedeki askeri hamamda da farklı bir örnek daha vardır. Hamamlarda o dönemde phallus betimlemesinin kullanılması; şans oyunlarının oynanmasının yaygın olması ve aynı zamanda erkeklerin bulundukları ortamda çıplak oldukları

⁴⁰ Johns, 1993: 62.

⁴¹ Clarke, 2004: 98

⁴² Johns, 1993: 63.

için kendilerini savunmasız hissetmelerinden dolayı, phallusun apotropaik ve iyi şans getirme niteliği göz önünde bulundurulmuştur⁴³.

Bir phallusun nesne ile akla gelen ilk özel ilişkisi, phallus ve bir göz veya bir çift Yunan kupasıdır. Gözler, kem göze karşı bir tılsımdır: Orta Doğu'da tam da bu apotropaik işlevle yapılmış mavi ve beyaz camdan 'göz' boncukları ile nazara karşı özel bir güce sahip olan phallus birlikteliği, iki kat güçlü bir tılsım oluşturur. Hem gözlerin hem de phallusun temsil edildiği durumlarda, phallusun nazara baskın çıkıp çıkmadığı veya göz motifinin kendisinin apotropaik bir işlev yerine getirip getirmediği genellikle tamamen belirsizdir. Bazı durumlarda, göz kesinlikle kötülüğün kişileştirilmesidir ve açıkça phallus tarafından saldırıya uğrar. Phallusun kendisinin gözlerle birlikte tasvir edildiği versiyonları da vardır. Hem antik çağda hem de modern zamanlarda teknelerin pruvalarına resmedilmiş olanlar gibi, yön bulmaktan ziyade şans ve güvenlik için olduğu düşünülmektedir. British Museum'da MÖ VII. yüzyıla ait bir pişmiş toprak phallus parçası örneği (**Lev. 7a**) vardır ve bu örnekte penis başına gözler çizilmiştir⁴⁴.

Binalarda koruyucu bir araç olarak kullanılan phallus, daha önce duvarlarda görülen basit tasvirlerden farklı olarak dekoratif formlara dönüştürülmüştür. Bronzdan yapılmış ve çanlarla asılan bu nesneler, rüzgârın onları hareket ettirip çınlatacağı bir evin açık avlusuna asılmak için tasarlanmıştır. Zillerin apotropaik anlamda kötülüğü savuşturmaya yardımcı olduğu düşünülebilir. Tintinnabula (**Lev. 6b**) olarak bilinen bu hareketli nesneler, sıklıkla fallik formlar içerir. Bu nesnelerin örnekleri Pompei başta olmak üzere Roma İmparatorluğu'ndaki birçok bölgeden bilinmektedir. Phalluslara bacak ve kanatların eklenmesi iki veya üç farklı kavramı ifade edebilir. İlk olarak, phallusu küçük, bağımsız bir hayvana dönüştürmek, organın bağımsız doğasını vurgular. İkinci olarak, phallusun onu ilişkilendiren ve hatta neredeyse birleştiren gücünün altı çizilmiştir. Trier Müzesi'ndeki pişmiş toprak bir örnekte, oturur şekilde ve phallus formunda bir köpek betimlemesi vardır. Aynı zamanda köpeğin kuyruğu, başı ve ayakları phallus formunda yapılmıştır. Köpeğin yanı sıra kuş, bacaklı veya bacaksız kanatlı örnekler de yaygın olarak bulunmaktadır. Hem Latince'de hem de modern İtalyanca'da 'kuş' veya 'serçe' için kullanılan sözcükler argoda penis için kullanılır⁴⁵.

⁴³ Johns, 1993: 64.

⁴⁴ Johns, 1993: 66.

⁴⁵ Johns, 1993: 67-68, 78.

1.4.1. Anadolu'da Bilinen Phallus Bulguları

Anadolu'da phallus betimlemeleri; amulet takılar, duvar taşları, kandiller, tümülüsler, mezar stelleri, mezar duvarları ve altınlar üzerinde tespit edilmiştir. Özellikle mezar hediyesi olarak karşımıza çıkan *fica gestus*⁴⁶ şeklinde uğur objelerine sıkça rastlanmaktadır.

1.4.2. Mimariye Yansıyan Phallus Betimlemeleri

Anadolu'da phallus betimlemeleri Roma Dönemi'nde evlerde, surlarda, mezar yapılarında, deniz feneri, stadion gibi kamu yapılarının duvarlarında ereksiyon halinde amulet anlamlarıyla yer almıştır. Ayrıca Yunanistan'da Delos Adası'nda, İtalya'da Pompei'de ve Anadolu'da Patara örneğinde olduğu gibi yön işareti anlamıyla da kullanılırken, Lykia Bölgesi'nin kuzeydoğusunda yer alan Kitanaura ve Kelbessos antik kentlerinde tespit edilen phallus kabartmalarının betimlendiği yapıların kent girişlerinde yer alması ve lokasyon olarak askeri yapı olabileceği göz önünde bulundurulduğundan buradaki kabartmaların apotropaik amaçlı yapıldığı düşünülmektedir. Bu betimlemelerin yanı sıra Ksanthos kentinde tespit edilen phallus kabartmalı yapı taşının hangi yapıya ait olduğu ve hangi amaçla kullanıldığı tespit edilememiştir. Öte yandan Ksanthos kentine yakın konumda olan Pınara kentinde belirlenen phallus kabartması, tapınak olabileceği düşünülen yapının basamağında yer almaktadır. Lykia Bölgesi'nde tespit edilen diğer phallus örnekleri Arykanda ve Tlos kentlerindedir. Bu kentlerdeki söz konusu phallus kabartmaları herme işlevi ile betimlenmiştir⁴⁷. Bunun dışında yine Pompei'de kötü ruhlara karşı koruma amacıyla kapı girişlerinde tavana asılan ithyphallik anlamda kullanılmış figürler de bulunmaktadır. Ancak Anadolu'da ithyphallik özellik taşıyan herhangi bir Tintinnabula bulgusuna rastlanmamıştır.

Phallus kabartmaları yukarıda bahsedilen bu işlevlerinin yanı sıra duvar taşlarında da amulet amaçlı kullanılmıştır. Söz konusu betimlemeler Lykia Bölgesi'nde Patara Marciana mezar duvarında ve Gürlen kaya mezarında, dönem dönem içinde bulunduğu siyasi bölgelerin değiştiği Cadianda'da Roma Dönemi'ne tarihlenen bir mezar duvarında ve Kilikia'da mezar yapılarının duvarlarında, Efes antik kentindeki bazı yapıların duvarlarında, Kaunos tiyatrosunun sahne binasının duvarında, Cadianda Roma Dönemi sur duvarında ve Kaunos'tan getirildiği düşünülen Dalyan cami duvarında devşirme olarak kullanılmış duvar taşında görülmektedir⁴⁸.

⁴⁶ Fica gestus C. Sittl'e göre "inciri gösterme", fallik öneme sahip müstehcen bir jesti ifade etmektedir. Bk. Sittl, 1890. Ayrıca bir kişiye yöneltilen bir hakaret ya da dalkavukluk anlamında ya da kişiye karşı anlamsız veya kötü niyetli bir suçlamada bulunarak bir başkasını aşağılayan birini ima edebilir. Kelimenin İngilizce karşılığı olan "Sycophant" terimi için bk. Encyclopædia Britannica. vol. 26 (11th ed.). pp. 276-77.

⁴⁷ Bk. İkinci Bölüm.

⁴⁸ Dökü, 2002: 41-44.

1.4.3. Mezar Mimarisinde Phallus Kabartmaları

Phallus sembolleri, cenaze törenleri de dahil olmak üzere çeşitli antik kültürlerde farklı bağlamlarda bulunmaktadır. Apotropaik özelliklere sahip bu işaretlerin erkekliği ve yaşamın devamını sembolize etmesi yanında, ölen kişinin veya ailesinin güvenliğini ve refahını sağlayacak koruyucu güçlere sahip olduğuna, kötü ruhları uzaklaştırdığına ve ölen kişinin öbür dünyaya güvenli geçişini sağladığına inanılmaktadır⁴⁹.

Antik dönem mezar geleneğinde, oyulmuş taş kabartmalar veya mezar hediyelerinde birçok biçim almışlardır. Bağımsız nesnelerde simgelenmelerinin yanı sıra daha büyük bir kompozisyonun veya mimarinin bir parçası olarak hem mezarların içinde hem de dışında yer almaktadır⁵⁰.

Mezar mimarisinde phallus kabartmaları Anadolu başta olmak üzere bir dizi antik dönem mezarlarında uygulanmıştır. Phrygia Bölgesi'nde MÖ VIII. yüzyıla tarihlenen kaya mezarları içerisinde, modern Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi Yapıldak Köyü'nde yer alan bir kaya mezarının çizimi Perrot tarafından yayınlanmıştır (**Lev. 10a**). Perrot'a göre mezarın alınlığında, antitetik tasvir edilen iki hayvan arasında (ikisi de olasılıkla boğa) tasvir edilen dikilitaş benzeri nesne bir phallus kabartmasıdır. Cephede tasvir edilen bu fallik sembol ölümsüzlüğü ve yeni bir yaşam biçiminin doğmasını işaret etmektedir⁵¹.

Pek çok kültürde, tümülüslerin inşası ve dekorasyonu, tıpkı phallus kabartmaları gibi ölen kişinin öbür dünyaya güvenli bir şekilde geçişini sağlamak anlamına gelmektedir. Öte yandan dıştan görünümüyle herhangi bir mimari detaylandırması olmayan tümülüslerde belirleyici ve işaretleyici bir işlev görmektedir. Phallusların, Anadolu tümülüslerinde MÖ VIII.-VII. yüzyıllara tarihlenen Phrygia ve Lydia tümülüslerinde en erken örnekleri görülmektedir. Tümülüsleri oluşturan toprak höyükler üzerinde yer alan phalluslar, Roma Dönemi'ne kadar İonia⁵², Lykia, Karia, Paphlagonia⁵³ ve Pisidia⁵⁴ bölgelerini de kapsayan geniş bir coğrafyada kullanılmıştır⁵⁵.

Lydia'da günümüzde Manisa ili Salihli ilçesi sınırları içerisindeki Bintepe'de yer alan ve MÖ 610-560'lara tarihlenen Alyattes Tümülüsü (**Lev. 10b**) ve yine Bintepe'de bulunan

⁴⁹ Daniélou, 1996; McLauchlin, 1985:126-139.

⁵⁰ Prokesh von Osten, 1831:162; Roosevelt, 2006:66-68 dn.9.

⁵¹ Ramsay, 1882:257 dn.1. Ayrıca bk. Perrot, Voy. Archeol: 146.

⁵² Tantalos Tümülüsü'nde bulunan dikdörtgen bir kaide üzerinde bulunan phallus oyuğu için bk. Dökü, 2002: 42-43. Tantalos Tümülüsü için ayrıca bk. Fedak, 1990: 290 Fig.52a.b.

⁵³ Modern Kastamonu ili Kasaba Köyü camisinin önünde bulunan phallus olasılıkla bir tümülüsten gelmektedir bk. Dökü, 2002: 42-43 Kat. No.50.

⁵⁴ Burdur ilinde yer alan Üç Tümülüsler'de phallus oyuğu bulunan bir kaide ve bir phallus bulunmuştur bk. Ekinci, 2007:53-60.

⁵⁵ Dökü, 2002: 42-43.

BT 63.5a olarak adlandırılan tümülüsü oluşturan toprak katman üzerinde belirleyici bir işaret olarak mermerden bir phallus yer almaktadır⁵⁶.

Pergamon yakınlarında Yukarı Kaikos (Bakırçay) Nehri vadisindeki Bölcek kasabasında yer alan isimsiz bir tümülüs ve bir phallus işaretiyle bulunmuştur⁵⁷.

Pisidia Bölgesi'nde, Burdur-Göhlisar ile Tefenni arasındaki asfalt yola yakın bir konumda yer alan ve MÖ V. yüzyıla tarihlenen Yuvalak Tümülüsü (**Lev. 11a**) mermer bir phallus ile taçlandırılmıştır. Phallus günümüzde kazı açmasının yakınında kırık halde durmaktadır⁵⁸.

Karia Bölgesi Aphrodisias tümülüslerinden olan ve Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen Çamlıbel Tümülüsü'nün (**Lev. 11b**) mezar odası üzerinde kireçtaşından bir phallus bulunmuştur (**Lev. 12a**). Ancak bulunduktan sonra kaçakçılar tarafından kırılmıştır⁵⁹.

Phallus betimlemelerinin bulunduğu en fazla tümülüs Phrygia Bölgesi Hierapolis'ten (**Lev. 12b**) gelmektedir. Kentin varlığının ilk yüzyıllarında en yaygın anıtsal yapı biçimi olan ve Geç Hellenistik-Roma Dönemi'ne tarihlenen birçok tümülüsün phallus ile taçlandırıldığı görülmektedir⁶⁰.

Hierapolis kentinden bir başka örnek MÖ I. yüzyıla tarihlenen Tümülüs Tp92'nin mezar odası üst örtüsünün son kapak taşında bir phallus yer almaktadır⁶¹ (**Lev. 13a**).

Phallus betimlemeleri tümülüslerin yanı sıra mezar stellerinde de karşımıza çıkmaktadır. Fallik mezar stelleri, Daskyleion kentinden, İzmir ve Ödemiş müzelerindeki örneklerden bilinmektedir. Bu kullanımların dışında; Aphrodisias'tan bilinen ve tekil bir örnek olan phallus betimlemeli altar örneği de bulunmaktadır⁶².

1.4.4. Aksesuarlara Yansıyan Phallus Betimlemeleri

Phallus, mimarının yanı sıra takılar üzerinde de tercih edilen bir bezeme olmuştur. Anadolu'da *fica gestus* formundaki amulet takıların en erkeni MÖ III. yüzyıla Fenike eserlerinden bilinmektedir⁶³. Roma kültüründe erkek çocukların küçük yaşlardan itibaren phallus betimlemeli yüzükler takmaktadır. Ayrıca erkek çocuklarının toga giyene kadar kız

⁵⁶ Roosevelt, 2006:77.

⁵⁷ Radt 1996, 86-92; Roosevelt, 2006:68 dn.10.

⁵⁸ Ekinci-Çankaya, 2008: Fig. 15; Hüliden, 2011:505.

⁵⁹ Atasoy,1974: 358-360.

⁶⁰ Ronchetta, 2016: 513-587.

⁶¹ Ronchetta, 2016:584- 586 Fig. 1, 3. Mezar odası üst örtüsü tüteklikli formun son kapak dizinin zorunlu kapatılması ve Hierapolis Tp92 Tümülüsü için ayrıca bk. Albayraktaroğlu- Göktaş, 2023: 100, 106, 186, 384.

⁶² Dökü, 2002: 43-44.

⁶³ Moskati, 1982: 397; Dökü, 2002: 40.

çocuklarının ise evlilik öncesine kadar içinde phallus olan küçük bir kutu taktığı ve yeni doğan çocuklara da nazarlık anlamında bu aksesuarların takıldığı bilinmektedir. Bunun dışında fallik amuletler ithyfallik amaçlı at terkinlerinde, savaş arabalarında ve kalkanlar üzerinde kullanılmıştır. Bu tür takılara Anadolu'da Patara'da⁶⁴, Gordion'da, Antandros nekropolünde, Aphrodisias'ta rastlanmıştır. Söz konusu kentlerin ortak noktası *fica gestus* jestinin betimlenmiş olmasıdır⁶⁵.

1.4.5. Pişmiş Toprak/Taş Buluntulara Yansıyan Phallus Betimlemeleri

Anadolu'da en erken taş phallus betimlemesi MÖ 35 000'e, kemik phallus örnekleri MÖ 15000-9000 yılları arasına tarihlenmektedir⁶⁶. Güneydoğu Anadolu'da bulunan Göbeklitepe yerleşiminde 24 cm (**Lev. 13b**) yükseklikte ve 30 cm (**Lev. 14b**) yükseklikte birer phallus betimlemeli taş adam figürü bulunmuş ve her iki phallus betimlemesi de MÖ 9500'e tarihlendirilmiştir. Ayrıca aynı yerleşimde T biçimli dikilitaşların birinin üzerinde phallusu ile betimlenen vahşi bir kedi (**Lev. 14a**) tasviri bulunmaktadır⁶⁷.

Prof. Dr. E. Akurgal'ın, Hititlerin selefi olan Hurrilerin tanrısı Kurambi hakkında aktarımı şu şekildedir: “... *Hurri tanrısı Kurambi Sümerlerin tanrısı Enlil'e eşittir. Kurambi kendisinin selefi ve gökyüzü tanrısı Anu'nun erkeklik organını koparmıştır ve spermini yutmak üzereyken tükürmüştür. Çünkü Anu Kurambi'ye şunları söylemiştir; 'Erkekliğimi yuttuğuna çok sevindim. Seni üç korkunç tanrıya hamile bırakacak. Sonra kafanı kayalara vuracaksın.'*” Yazılı tarihte “İkinci Baba Tanrı” olarak geçen Kurambi'nin tükürdüğü spermin yeryüzünü döldüğü düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Prof. Dr. H. Erkanal tarafından kazısının gerçekleştirildiği Limantepe yerleşiminde MÖ 3000-2500 yılları arasına tarihlenen ve bir tanesi dünya üzerinde benzeri olmayan, maymun biçiminde (**Lev. 15a**) yapılmış toplamda 7 phallus bulunmuştur. İç Anadolu'nun önemli önemli yerleşimlerinden biri olan Kayseri-Kültepe höyükte yapılan kazı çalışmalarında, üçlü phallus formunda (**Lev. 15b**), erkek-kadın, hamilelik ve ailenin temsil edildiği idoller ele geçirilmiştir⁶⁸.

Afyon ilinde 10 cm boyunda Eski Hitit Krallığı Dönemi'nde kullanıldığı düşünülen bir kap bulunmuştur. Söz konusu kabın üzerinde konik bir şapka ve ön cephesinde phallusu tutan bir erkek figürü (**Lev. 16a**) betimlenmiştir. Bir diğer örnek ise özellikle bronz çağda adından sürekli bahsedilen Kültepe Höyük yakınında ele geçmiştir. Kırmızı astarlı pişmiş topraktan

⁶⁴ Uygun, 2000: Lev. 27, b.KP7.

⁶⁵ Dökü, 2002: 41.

⁶⁶ Kendirci vd., 2014: 15.

⁶⁷ Kendirci vd., 2014: 17.

⁶⁸ Kendirci vd., 2014: 52-53.

phallus biçimli yapılmış bu rhytonun **(Lev. 16b)** hangi işlevde kullanıldığı bilinmemektedir. Bunun dışında günümüzde Kayseri Müzesi'nde sergilenen Kültepe-Kaniş Karum'da bulunan pişmiş topraktan yapılmış içki kabının ön yüzünde sol elini başına koymuş halde ve sağ eliyle phallusu tutan bir erkek figürü **(Lev. 16c)** betimlenmiştir. Ayrıca Doğu Anadolu Bölgesi'nde Demir Çağ'ın önemli yerleşimlerinden biri olan Van ili sınırları içindeki Dilkaya Höyük'te yaklaşık olarak MÖ 1000 yılına tarihlenen bir taş phallus bulunmuştur⁶⁹.

⁶⁹ Kendirci vd., 2014: 58.

İKİNCİ BÖLÜM

LYKİA BÖLGESİ VE TERMESSOS TERİTORYUMU YAPILARI ÜZERİNDEKİ PHALLUS KABARTMALARI

2.1. Lykia Bölgesinde Tespit Edilen Phallus Kabartmaları

Tez kapsamında phallus kabartmaları; Kelbessos, Kitanaura, Arykanda, Patara, Ksanthos, Pınara ve Tlos kentlerinde tespit edilmiştir (**Harita 2.1**).

Harita 2. 1. Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Lykia Kentleri (Şahin ve Onur)

2.1.1. Ksanthos

Ksanthos antik kenti⁷⁰, Antalya'nın Kalkan ilçesinin Kınık mahallesinde yer almaktadır. Seramik buluntular ve kentte ortaya çıkarılan aslan-boğa kabartması, kentin en erken tarihinin MÖ VII. yüzyıla kadar uzandığını göstermektedir. MÖ 546-360 yılları arasında Dynastik Dönem olarak da adlandırılan zaman aralığında dynast olarak adlandırılan yerel yöneticiler tarafından yönetildiği kabul edilmektedir⁷¹. Bu dönemde Aslanlı Dikme Anıtı, Güreşçiler

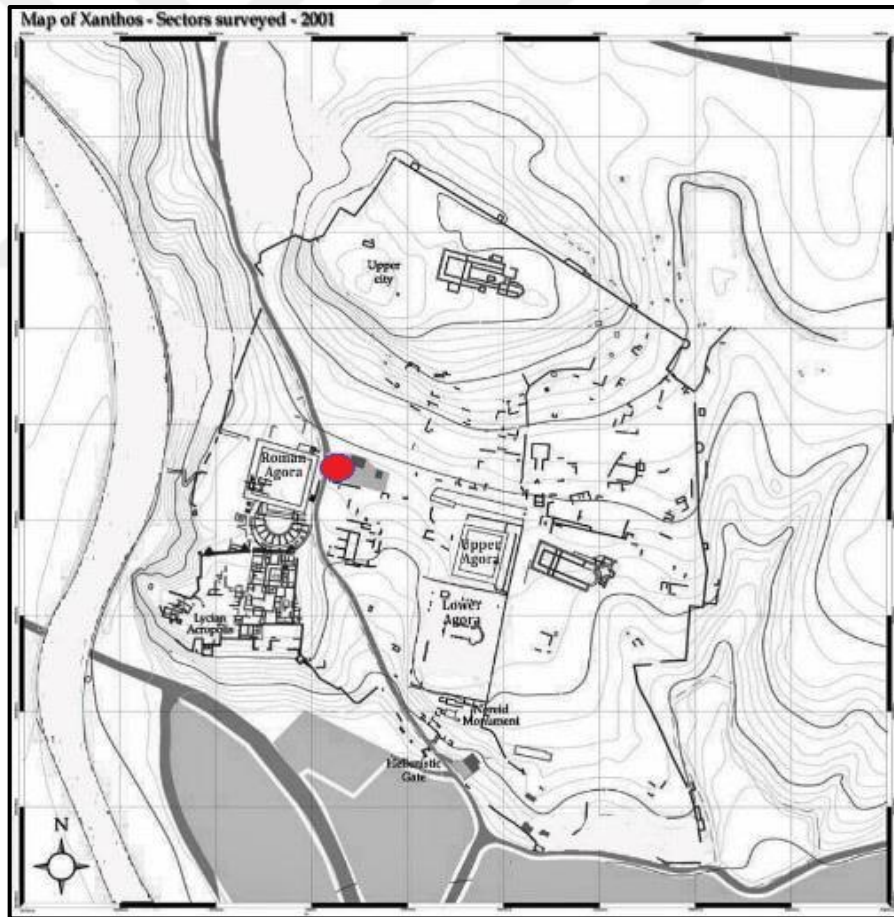
⁷⁰ Kentin adına ile kez Hitit kralı IV. Tudhaliya dönemine tarihlenen, Yalburt'ta bulunan yazıtta Arnna (Ksanthos) olarak rastlanmaktadır. Kentin ve aynı zamanda hemen yanından akan Eşen Çayı adlarını, Ksanthos Vadisi'ne can veren çayın çamurlu suyunun renginden almıştır. Hititçe'de 'Sianti', Yunanca'da 'Xanthos' ve Türkçe'de 'sarı' anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. des Courtils, 2003: 19, 21, Res: 3; Çevik, 2015: 211.

⁷¹ Morkholm ve Zahle, 1972: 59.

Dikme Anıtı, Harpy Anıtı, Yazıtlı Dikme Anıtı, Akropol Dikme Anıtı ve Nereidler Anıtı⁷² gibi anıtlar yapılmış ve kenti dönemin sanatında zirveye taşımıştır.

Kent Pers egemenliğindeyken altın çağını yaşamıştır. MÖ 334 yılında Büyük İskender bölgeye gelmiştir. İskender sonrası dönemde kent ardılları arasında çekişmelere sahne olmuştur. Lykia Bölgesi'ndeki kentler, MÖ 133 yılında Pergamon Krallığı'nın Roma'ya devredilmesinden sonra kurulan Asia Eyaleti'ne dahil olmadan MS 43 yılına değin birlik olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. MÖ 42 yılında Romalı komutan Brutus Ksanthos'a gelmesi ve kent halkının direnmesi nedeniyle yaşanan tahribattan sonra kentin önemli bölümleri inşa edilmiştir. Kent, Bizans Dönemi'nde önemli bir piskoposluk merkezi haline gelmiştir. Kente dair ele geçen en geç yaşam izi ise 18.yüzyıla doğru tarihlenmektedir⁷³.

Kentte bulunan en önemli yapılar Batı Agora, Yukarı Agora, Aşağı Agora, tiyatro, anıt mezarlar, bazilika, dipylon, hamamlar, sütunlu cadde, Lykia yapısı, Lykia Akropolisi, kiliseler ve şapellerdir.

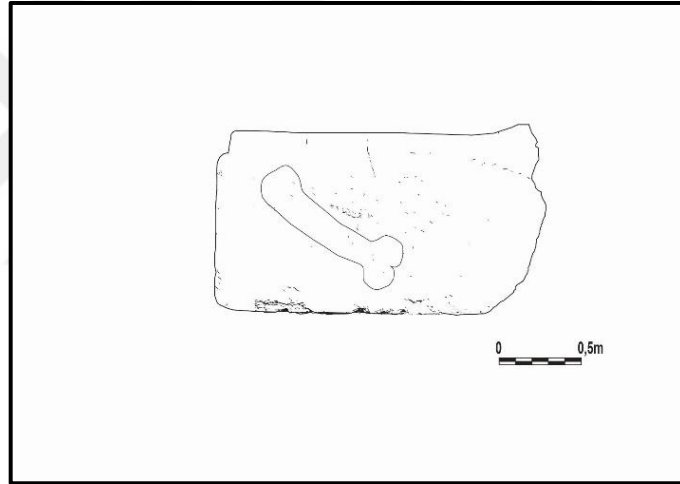

Plan 2. 1. Ksanthos Kent Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Baker ve Thériault)

⁷² Karademir, 2016: 10.

⁷³ Erdoğan, 2017: 7-10.

Tanım: Günümüzde antik kentin ortasından asfalt yol geçmektedir. Kentteki söz konusu phallus kabartması, kent planına göre kuzeyde Roma Agorasının doğusunda, ana caddenin agora ile kesiştiği bir konumda yer alan ve gerçekleştirilen bilimsel kazılarda işlevi henüz tam olarak belirlenememiş olsa da bouleuterion⁷⁴ (**Lev.17a**) olduğu önerilen yapının sol tarafında bağımsız bir biçimde yerde bulunan bir yapı taşı üzerinde (**Res. 2.1**) betimlenmiştir. Bahsi geçen phallus kabartmalı yapı taşının uzunluğu 110 cm, yüksekliği 60 cm ve derinliği 55 cm olup, mermerden yapılmıştır. Testislere kadar uzunluğu 40 cm ve alçak kabartma tekniğinde yapılmış olan phallus kabartmasının toplam uzunluğu 53 cm ve phallus genişliği 11 cm'dir. Testislerin genişliği 17 cm ve derinliği 13 cm'dir. Blok taşın üzerindeki phallus kabartması daha çok batı kenara yakındır. Kabartmanın batı kenara en yakın noktası 13 cm, kuzeye en yakın noktası 11 cm, güneye en yakın noktası 7 cm ve doğu kenara en yakın noktası 44 cm'dir. Dikdörtgen blok taşın üzerindeki phallus kabartması kuzeybatı yönüne bakar biçimde betimlenmiştir.

Çizim 2. 1. Ksanthos Kentinde Bulunan Phallus Kabartması⁷⁵

⁷⁴ Yapıda Dr. N. Yıldırım tarafından gerçekleştirilen kazılarda, yapının Meclis binası olma olasılığı üzerinde durulmuştur. Detaylı bilgi için bk. Yıldırım, 2015: 67-68.

⁷⁵ Tez çalışması içerisindeki tüm phallus kabartması çizimleri doktora öğrencisi D. NEAGU tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu konuda kendisine teşekkürü borç bilirim.

Resim 2. 1. Ksanthos Kentinde Bulunan Phallus Kabartmalı Taş Blok

2.1.2. Patara

Patara antik kenti⁷⁶, Lykia Bölgesi'nin batısında, Xanthos Vadisi'nin güneybatı ucunda, Antalya ili Kaş ilçesinin Ovagelemiş köyünde yer almaktadır.

Kente ait en erken izlerin, ele geçen seramik ve taş bulgularla Tunç Çağı'na kadar uzandığı kanıtlanmıştır⁷⁷. Kent MÖ VI. yüzyılın ortalarından başlayarak MÖ 333 yılında Büyük İskender'in gelişine kadar süren Pers hakimiyeti altında kalmıştır. Büyük İskender'in ölümünden sonra ise kent ardılları arasında sürekli el değiştirmiştir. Roma'nın, MÖ 167 yılında Lykia'yı Rhodos boyunduruğundan çıkartarak özgürlüğünü vermesiyle bölge özerkliğini kazanmıştır. Aynı tarihte Likya Birliği kurulmuştur⁷⁸. MS 43 yılında ise bölgenin Lykia Eyaleti olmasıyla Patara, eyaletin başkenti olmuştur⁷⁹. Kent Hristiyanlık Dönemi'nde de önemini korumuştur. Ksanthos Nehri'nin taşıdığı alüvyonlar sebebiyle Patara limanının ağzı kapanarak, denizle olan bağlantısı kesilmiş ve kent 16. yüzyıl sonunda tümüyle terk edilmiş olmalıdır⁸⁰.

Kentte imar faaliyetleri daha çok Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir. En önemli yapıları meclis binası, tiyatro, deniz feneri, tapınaklar, sütunlu cadde, nekropoller, hamamlar, granarium (devlet silosu), anıt mezarlar, aynı zamanda kente su teminini sağlayan tak ve stadiondur. Kent, genel plan şeması ve günümüze ulaşan yapı kalıntılarıyla tipik bir Roma kentidir.

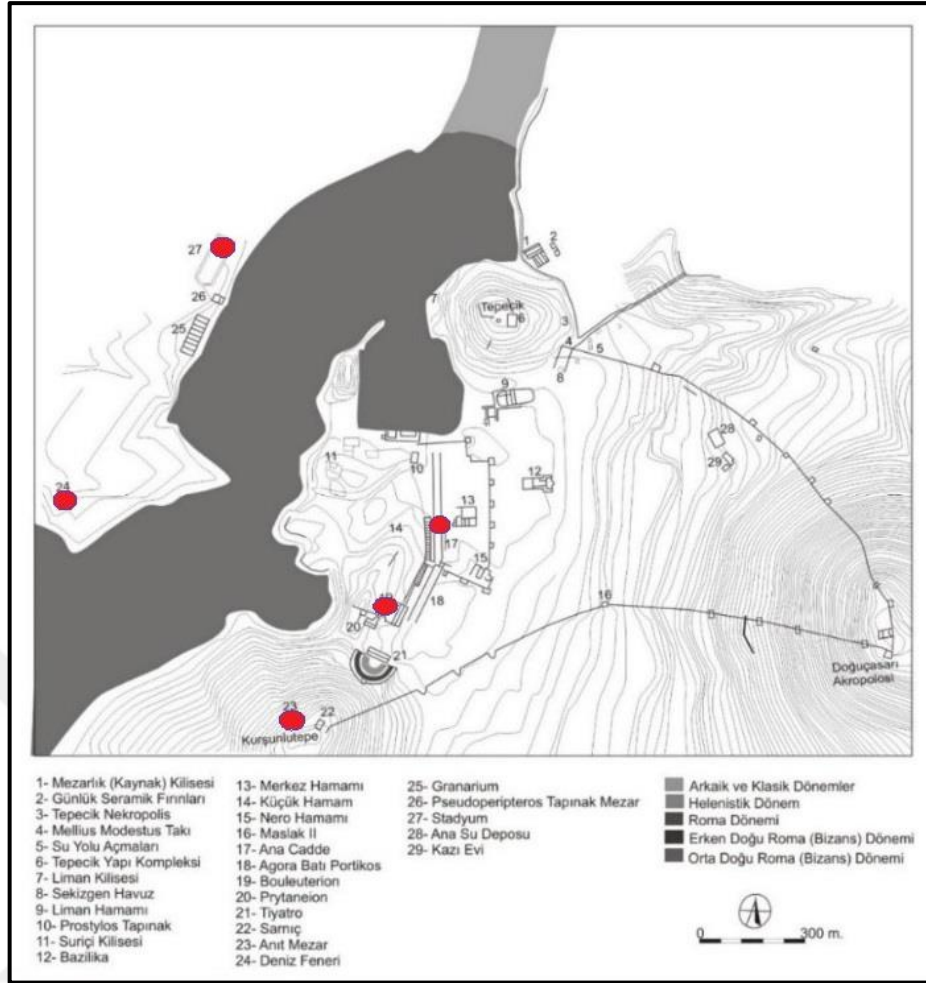
⁷⁶ Kentin adı Likçe *Pttara*, Hitit kaynaklarında ise *Patar olarak geçmektedir*. Hitit kralı IV. Tuthalia, Yalburt Kaynak Tapınağı'nı çevreleyen ve Lukka ülkesi üzerine düzenlediği seferi anlatan Luvce hiyeroglif yazıtta Patar Dağı'ndan bahsetmektedir. Yazıtta kral "*Patar Dağı'nın karşısında adaklar ve armağanlar sundum, steller diktirdim ve kutsal alanlar inşa ettirdim*" demektedir. Detaylı bilgi için bkz.; Işık 1994, 7 vd., Tekoğlu 1994, 19 vd. alıntı.

⁷⁷ Dünder 2012, 5.

⁷⁸ Özdemir, 2009: 3.

⁷⁹ Aktaş, 2013: 6.

⁸⁰ Aktaş, 2013: 6-7.

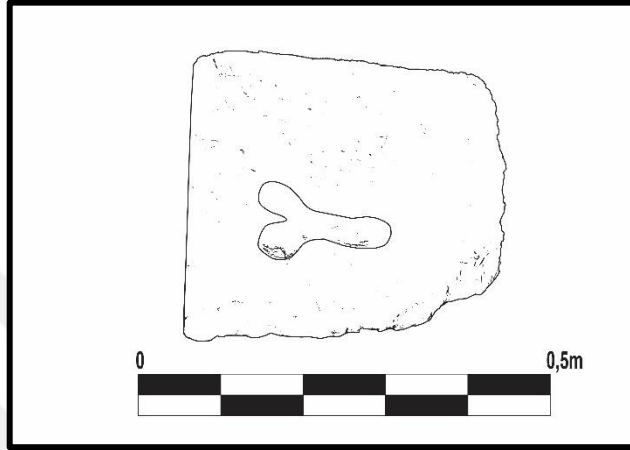

Plan 2. 2. Patara Kent Planı ve Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Noktalar (Koçak-Erkoç, 2016: 503)

Tanım: Bölgenin önemli kentlerinden biri olan Patara'da; ikisi deniz fenerinde, biri sütunlu caddede, biri stadion yakınında, biri meclis binasıyla birleşen sur duvarında, biri Marciana mezarında ve biri Gürlen kaya mezarında olmak üzere toplam 7 adet phallus kabartması tespit edilmiştir.

Roma İmparatoru Nero tarafından yaptırılan deniz feneri (**Lev.17b**) kentin güneybatı tarafında yer almaktadır. Yapıda iki adet phallus kabartması tespit edilmiştir. Biri fenerden yukarı çıkarken (**Res.2.2**) girişte yukarı yöne kavisli bir şekilde, diğeri ise fenerin üst kısmında yer alıp aşağı yönü (**Res.2.3**) işaret eder biçimde betimlenmiştir. Girişte yer alan phallus kabartmalı yapı taşının uzunluğu 81 cm, yüksekliği 55 cm ve derinliği aktif olarak yapıda yer aldığından dolayı bilinmemekte olup, mermerden yapılmıştır. Testislere kadar uzunluğu 26 cm ve yüksek kabartma tekniğinde yapılmış olan phallus kabartmasının toplam uzunluğu 42 cm ve phallus genişliği 6 cm'dir. Testislerin genişliği 16 cm ve derinliği 9 cm'dir. Blok taşın üzerindeki phallus kabartması daha çok güney kenara yakındır. Kabartmanın batı kenara en yakın noktası 25 cm, kuzeye en yakın noktası 23 cm, güneye en yakın noktası 14 cm ve doğu kenara en yakın noktası 15 cm'dir. Söz konusu aşağı yönü işaret eden phallus kabartmalı taşın

uzunluğu 50 cm, yüksekliği 38 cm ve derinliği 58 cm olup, mermerden yapılmıştır. Derinlik bilgisine sahip olmamızın nedeni yapılan restorasyon çalışmalarında taşın henüz yapıya yerleştirilmemesinden dolayıdır. Testilere kadar uzunluğu 8 cm ve alçak kabartma tekniğinde yapılmış olan phallus kabartmasının toplam uzunluğu 18 cm ve phallus genişliği 5 cm'dir. Testislerin genişliği 9 cm ve derinliği 10 cm'dir. Blok taşın üzerindeki phallus kabartması daha çok güney kenara yakındır. Kabartmanın batı kenara en yakın noktası 17 cm, kuzeye en yakın noktası 12 cm, güneye en yakın noktası 17 cm ve doğu kenara 21 cm'dir.

Çizim 2. 2. Patara Kentinde Deniz Fenerinde Bulunan ve Aşağı Yönünü İşaret Eden Phallus Kabartması

Resim 2. 2. Patara Deniz Fenerindeki Aşağı Yönü Gösteren Phallus Kabartması

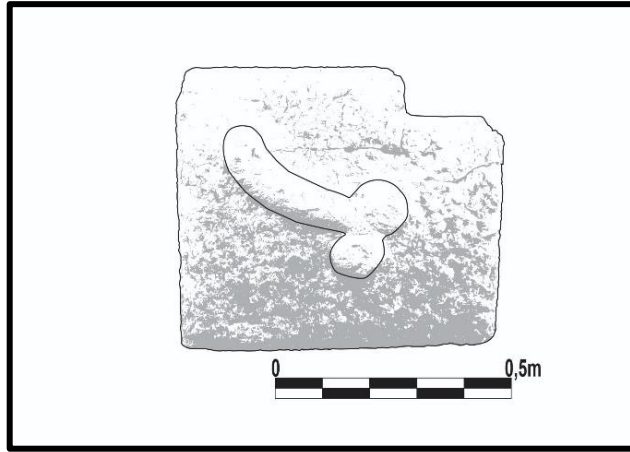
Çizim 2. 3. Patara Kentinde Deniz Fenerinde Bulunan ve Yukarı Yönünü İşaret Eden Phallus Kabartması

Resim 2. 3. Patara Deniz Fenerindeki Phallus Kabartması

Bir diğer örnek ise kentin merkezinde bulunan sütunlu caddede yer almaktadır **(Res.2.4)**. 100 m uzunluğunda 12.60 m genişliğinde ve Lykia bölgesinin en geniş ikinci caddesi olan sütunlu caddenin⁸¹ yaklaşık olarak ortalarında yer alan phallus kabartmalı yapı taşı hangi yapıya ait olduğu tespit edilememiştir. Söz konusu blok taş 60 cm yükseklikte, 69 cm genişlikte ve 52 cm derinlikte. Blok taşın üzerinde yer alan phallus kabartması; testisler hariç 30 toplamda ise 40 cm uzunluktadır. Phallus en geniş yerde 9 cm en dar yerde 7 cm olup testislerin genişliği 21 cm'dir. Phallusun üst kenara en yakın noktası 13 cm, sol kenara en yakın noktası 10 cm, alt kenara en yakın noktası 17 cm'dir. Patara kentindeki diğer phallus kabartmalardan farklı olarak yüksek kabartma tekniğinde yapılmış olup sola bakar şekilde yukarı kavisli biçimde betimlenmiştir. Blok taşının her ne kadar hangi yapıya ait olduğu bilinmese de; phallus kabartmasının yukarıya doğru kavisli betimlenişi nedeniyle yön işareti olarak kullanılmış olma ihtimalini akla getirmektedir.

⁸¹ Aktaş, 2013: 55. Lykia Bölgesi'nin en geniş caddesi yine Patara kentinde bulunan ve Mettius Modestus Takı önünden geçen sütunlu caddedir. Detaylı bilgi için bk. Aktaş, 2013: 55-62.

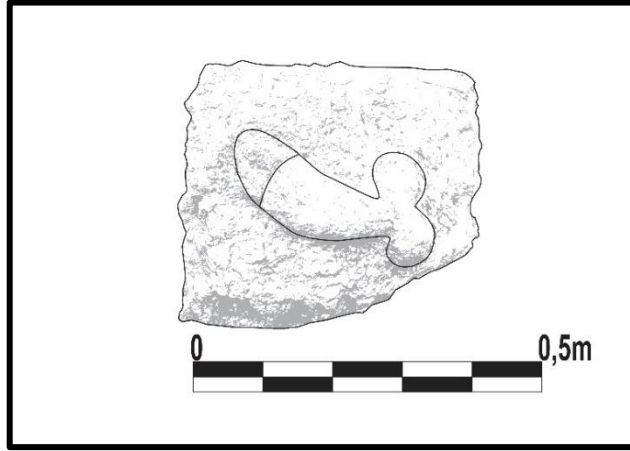
Çizim 2. 4. Patara Kentinde Sütunlu Caddede Bulunan Phallus Kabartması

Resim 2. 4. Patara Sütunlu Caddede Bağımsız Bir Taş Blok Üzerinde Bulunan Phallus Kabartması

Kentteki dördüncü phallus kabartması meclis binasının caveasını dikine kesen sur duvarı (**Res.2.5**) üzerinde yer almaktadır. Söz konusu kabartmanın olduğu blok taş devşirme malzeme olup izlenebilen yüksekliği 46 cm, genişliği 47 cm'dir. Blok taşın üzerindeki phallus kabartması alçak kabartma tekniğinde yapılmıştır. Toplam uzunluğu 37 cm olan phallus kabartmasının en geniş yeri 9 cm, en dar yeri ise 7 cm'dir. Testisler 19 cm uzunlukta 9 cm yüksekliktedir. Phallus kabartmasının, blok taşın üst kenarına en yakın noktası 10 cm, sol kenara en yakın noktası 7 cm, alt kenara en yakın noktası 9 cm ve sağ kenara en yakın noktası 10 cm'dir. Sütunlu caddedeki phallus kabartmasına benzer şekilde sola, yukarı doğru kavisli

olarak betimlenmiştir. Sur duvarına ait olmadığı ve devşirme malzeme olarak duvarın yapımında kullanıldığı düşünülen blok taşın üzerinde murç izleri gözlemlenebilmektedir.

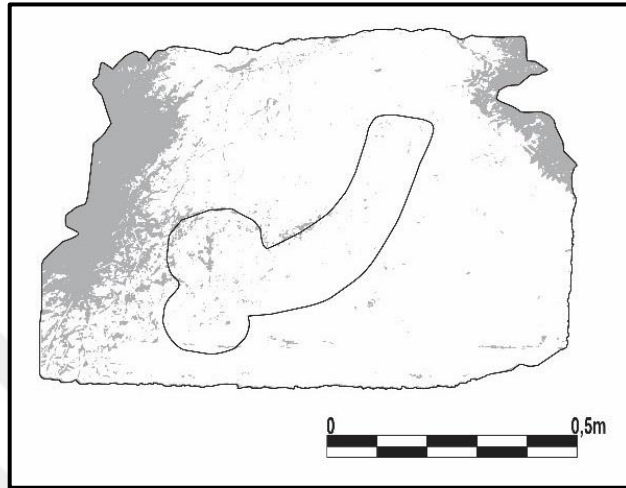
Çizim 2. 5. Patara Kentinde Meclis Binasının Caveasını Kesen Sur Duvarındaki Phallus Kabartması

Resim 2. 5. Patara Meclis Binasına Batı Yönünden Bağlanan Sur Duvarı Üzerinde Betimlenen Phallus Kabartması

Patara'daki ve Lykia Bölgesi'ndeki bilinen en büyük phallus kabartması, kentteki stadion civarında bulunan bir yapı taşının üzerinde (**Res.2.6**) yer almaktadır. Söz konusu blok taş 82 cm yükseklikte, 126 cm uzunlukta ve (görünen) 27 cm derinliktedir. Blok taşın üzerindeki phallus kabartması 57 cm uzunlukta olup kabartmanın en geniş yeri 17 cm en dar yeri 13 cm'dir. phallus kabartmasının testisleri 33 cm genişlikte, 21 cm yüksekliktedir. Yüksek

kabartma tekniğinde yapılan phallus kabartmasının üst kenara en yakın noktası 20 cm, alt kenara en yakın noktası 10 cm, sol kenara en yakın noktası 35 cm ve sağ kenara en yakın noktası 33 cm'dir. Diğer iki örnekte olduğu gibi kavisli biçimde yapılan phallus kabartması diğerlerinden farklı olarak sağa bakar biçimde betimlenmiştir. Blok taşın sphendone duvarına ait olduğu meclis binası ile birleşen sur duvarındaki phallus kabartmalı blok taşta olduğu gibi murç izleri görülmektedir.

Çizim 2. 6. Patara Kentinde Stadion Civarında Sphendone Duvarına Ait Olduğu Düşünülen Blok Taşı Üzerindeki Phallus Kabartması

Resim 2. 6. Patara Kentinde Stadion Civarında Sphendone Duvarına Ait Olduğu Düşünülen Blok Taşı Üzerindeki Phallus Kabartması

İki adet phallus kabartması da kentteki mezar mimarisine yansımıştır. Bunlardan bir tanesi liman yönünde olan ve Marciana adında Pataralı bir kadın tarafından yaptırılan anıt mezarın⁸² duvar taşında (**Lev.18a**) bulunmaktadır. Söz konusu mezardaki phallus kabartması yüksek kabartma tekniğinde yapılmış olup sağa bakar, aşağı yönde kavisli biçimde betimlenmiştir. Ayrıca kentte Gürlen kaya mezarının cephesinde (**Lev.18b**) kazıma tekniğiyle

⁸² Marciana tarafından yaptırılan anıt mezar ile ilgili detaylı bilgi için bk. Gülşen, 2010.

yapılmış iki phallus kabartması bulunmaktadır. Her iki mezarda bulunan phallus kabartmaları Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir⁸³. Bu betimlemelerin yanı sıra mezar hediyesi olarak Patara'da Oygu mezar 16'da, el formunda ve *fica gestus jesti* sergileyen bir amulet ele geçmiştir. Söz konusu buluntu 2,9 cm yükseklikte, 0,7 cm genişlikte olup fildişi malzemeden yapılmıştır. Buluntunun uç kısmı phallus formunda betimlenmiştir. Bilek kısmında bilezik olduğu düşünülen iki adet betimleme ve phallus ucu ile bu betimlemeler arasında delik bulunmaktadır. Bu delik göz önünde bulundurulduğunda bir kolye ucu olarak kullanılmış olabileceği akla gelmektedir⁸⁴.

2.1.3. Arykanda

Arykanda⁸⁵ kenti günümüzde Antalya ili Finike ilçesi Arifköy Mahallesi'nde konumlanmaktadır. Lykia Bölgesi'nin doğu sınırları içerisinde yer alan ve eğimli bir araziye kurulan Arykanda, kuzey-güney yönünde yaklaşık 350 m, doğu-batı yönünde ise 1,5 km.lik bir alana yayılmaktadır⁸⁶. Ekonomik açıdan güçlü bir maden endüstrisine⁸⁷ sahip olan kentteki en önemli yapılar; tapınaklar, sebasteion, stadion, tiyatro, bouleuterion, agoralar, prytaneion, odeion, bazilika, hamamlar, nekropol ve şaraphanedir.

Kazı çalışmaları esnasında bulunan taş baltalar MÖ II. binden itibaren kentin iskân edilmeye başlandığını göstermektedir. Kentteki yerleşim izlerine dair bilgiler klasik döneme kadar kısıtlıdır. Hellenistik Dönem'de kent krallar arasında sık sık el değiştirmiştir. Hem mimari hem de ekonomik açıdan kentin en parlak dönemi Roma İmparatorluk Dönemi'dir. MS VI.-XI. yüzyıllar arasında kentte Hristiyanlığın izlerini görmek mümkündür. XV.-XVI. yüzyıldan itibaren ise bölgede Türkmen hakimiyeti görülmektedir⁸⁸.

⁸³ Dökü, 2002: kat. 58-59.

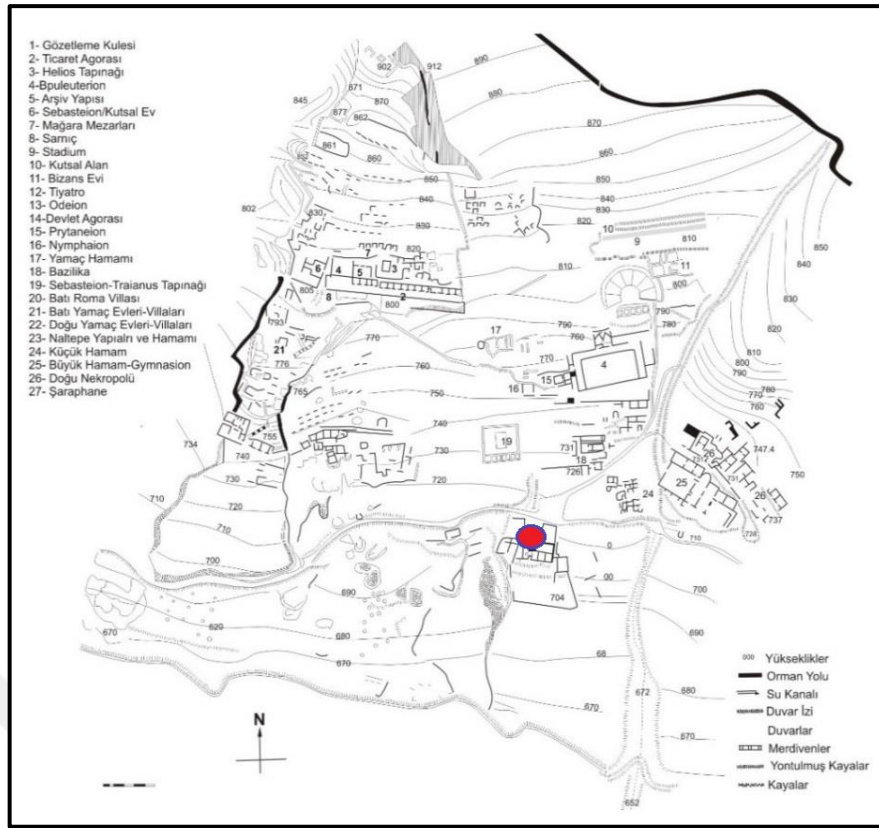
⁸⁴ Detaylı bilgi için bk. Uygun, 2000: 109-112.

⁸⁵ Kentin adı Luvi yazılı metinlerinde "Ary-ka-wanda" olarak geçmektedir. Luvi dilinde "Ary-ka-wanda" kelimesi "Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer" anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. Neumann 1991, 165; Bayburtluoğlu, 2003: 11.

⁸⁶ Sancaktar, 2016: 4-9.

⁸⁷ Kentteki madencilik endüstrisi için bk. Oransay 2006.

⁸⁸ Oransay, 2006: 8-9.

Plan 2. 3. Arykanda Kent Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Bayburtluoğlu, 2003)

Tanım: Arykanda kentindeki phallus kabartması, kentin batısında Naltepesi⁸⁹ olarak adlandırılan bir tepe üzerinde, Hermaios isimli bir lykiarkh⁹⁰ ve prytanen için inşa edilmiş bir heroondaki mezar yazıtının (**Lev.19a**) üzerindeki betimleme vasıtasıyla bilinmektedir. Söz konusu mezar yazıtı, 915 cm. yüksekliğinde, 70 cm. genişliğinde ve 14 cm derinliğinde olup 23 satır yazıdan ve üzerinde bir kabartmadan oluşmaktadır. Bu kabartmada altı betimleme bulunmaktadır. Kabartmada sırasıyla en solda, cepheden, ayakta ve sağ elinde sopasını (lobut) tutar halde Herakles figürü, bu figürün hemen yanında ikinci figür olarak herme figürü, herme figürünün yanında üçüncü figür olarak tripot ve üzerinde yağ bulunan bir kap, tripotun sağında dördüncü figür olarak, üzerinde iki küçük kap olan Korinth sütunu, beşinci figür olarak Korinth sütununun yanında kulbu kırık durumda olan bir amphora ve altıncı figür olarak üst kısmı kırık olan bir İon sütunu yer almaktadır. Kabartmadaki herme figüründe; gövde kısmında bir sütun, sütunun üzerinde sakallı Hermes⁹¹ başı ve gövdeyi oluşturan sütunun hemen hemen orta kısmında phallus betimlemesi bulunmaktadır⁹².

⁸⁹ Naltepesi, kentin batısında yer alan bir alandır. Kentteki madeni eşya üretimi ile ilgili buluntuların büyük bir kısmı Naltepesi'nde ele geçmiştir. Detaylı bilgi için bk. Oransay, 2006; Oransay, 2012: 141-149.

⁹⁰ Lykiarkhes, Hellenistik Dönem'de kurulan Lykia Birliğinin en üst düzey yöneticisidir. Lykiarkhes ile ilgili detaylı bilgi için bk. Taşdelen, 2012: 1 vd.

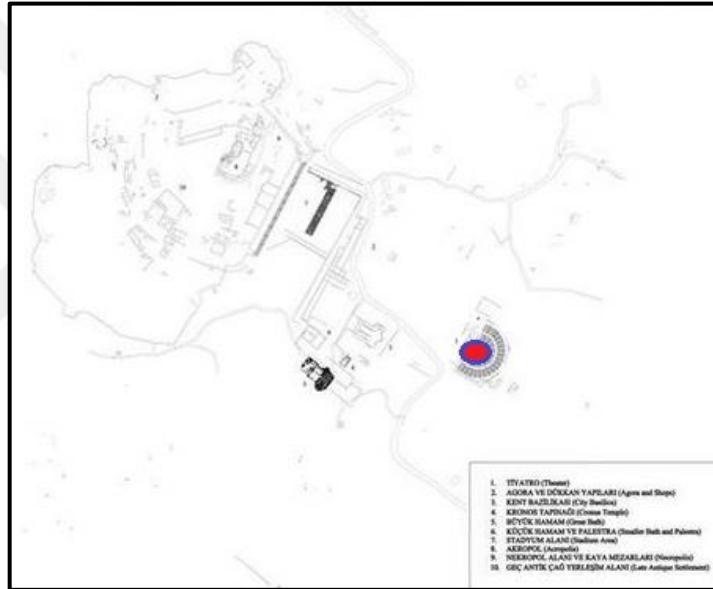
⁹¹ Hermes hermeleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Yıldırım, 2012: 229-237.

⁹² Sancaktar, 2016: 247.

2.1.4. Tlos

Tlos⁹³, Muğla ili Seydikemer ilçesinin yaklaşık 15 km doğusundaki Yakaköy sınırları içerisinde konumlanmaktadır⁹⁴. Kentin en önemli yapıları; stadion, agora, çeşme yapısı, tiyatro, tapınak, hamam, bazilika, kaya mezarları ve nekropoldür.

Gerçekleştirilen kazı çalışmalarında kentte ele geçen buluntular, kentin Neolitik Dönem'den Pers istilasına kadar olan süreçte kesintisiz bir biçimde iskân edildiğini göstermektedir. Büyük İskender'in Lykia bölgesine gelmesiyle birlikte bölgenin birçok kentinde olduğu gibi Tlos da hem mimari hem de kültürel açıdan Hellenistik Dönem'in izlerini taşımaktadır. Roma Dönemi'nde Lykia'nın eyalet haline gelmesinden sonra yeniden düzenlenen önemli yol ağlarının kesiştiği bir merkez haline gelen Tlos kentinde, 13.-15. yüzyıllar arasında Mentешеoğulları Beyliği hâkimiyet sürmüştür⁹⁵.

Plan 2. 4. Tlos Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Demir, 2020: 48 Lev. 2a)

Tanım: Tlos kentindeki phallus betimlemesi, tiyatrodaki kireçtaşından yapılmış girlandlı bir friz bloğunda (**Lev.19b**) yer alan Herme kabartması üzerinde tespit edilmiştir. 90 cm. yüksekliğinde, 120 cm. genişliğinde ve 65 cm. derinliğinde olan söz konusu friz bloğu üzerindeki girlandlar arasında, düz gövdeli, ayakları bir altlık üzerine basar vaziyette, kolları koltuk altı hizasından kesilmiş ve göğüs kafesi yarım ay biçiminde belirginleştirilmiş taşıyıcı bir figüre ve figürün gövdesinin alt kısmında 74 cm. yükseklikte, 22 cm. genişlikte ve 11 cm. derinlikte bir phallus kabartmasına yer verilmiştir. Blok üzerindeki kabartmanın Satyr hermesi⁹⁶ betimlemesi olduğu, taşıyıcı motif olarak yapılmış olan figürün tanrı Dionysos kültü

⁹³ Kentin adı Likçe bir kelime olan “Tlawa”dan gelmektedir ve Hitit metinlerinde “Dalawa” olarak geçmektedir: Korkut, 2015: 17.

⁹⁴ Özdemir, 2016: 6.

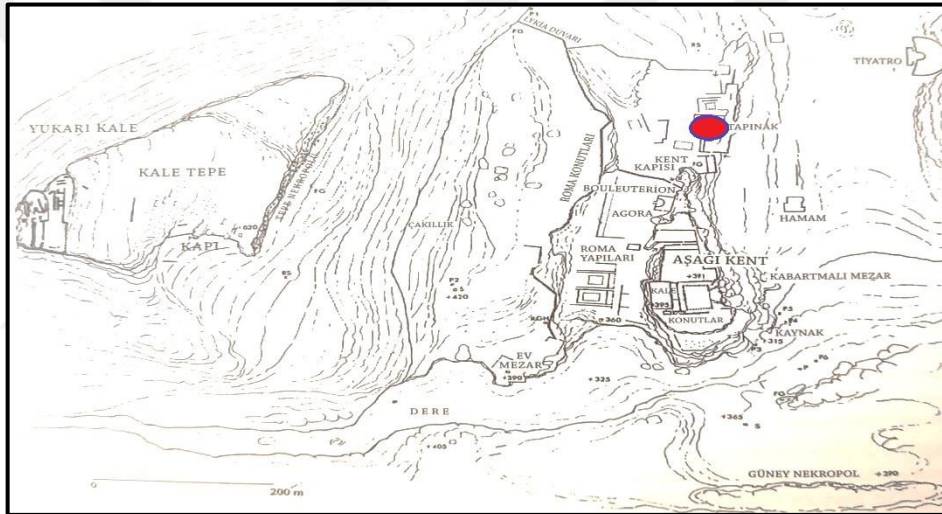
⁹⁵ Demir, 2020: 4-7.

⁹⁶ Satyr hermeleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Wrede, 1985: 29-30; Özdemir, 2016: dn. 236.

ile ilişkili olduğu, phallus kabartmasının satyrik bir imge olduğu ve kabartmanın Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendiği düşünülmektedir⁹⁷.

2.1.5. Pınara

Pınara kenti Lykia bölgesinin batısında, Muğla ilinin Fethiye ilçesinin Minare Köyü sınırları içinde konumlanmaktadır. Kentte en erken iskanın ne zaman başladığı bilinmese de MÖ V. yüzyılda basılan sikkelerde ve epigrafik verilerde kentin adına⁹⁸ rastlanmaktadır. MÖ 400 yılında kentin Ksanthos beyi Arbinas tarafından yönetildiği bilinmektedir. Kent, Arbinas sonrasında önce Limyra beyi Perikle'nin, sonrasında Hekatomnoslar'ın hakimiyetine girmiştir. Hellenistik Dönem yerleşim izlerine rastlanmayan kentte, en önemli imar faaliyetleri Roma İmparatorluk Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Bizans Dönemi'nde önemli bir piskoposluk merkezi haline gelen kent, MS 12. yüzyılda tamamıyla terk edilmiştir⁹⁹.

Plan 2. 5. Pınara Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Çevik, 2015: 234).

Tanım: Kentte bir adet phallus kabartması tespit edilmiştir. Söz konusu kabartma kentin kuzey girişinde yer alan ve henüz işlevi bilinmeyen 10.86x9.5 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı bir yapının (**Lev.21b**) eşliğinde 1,80 m. uzunluğunda, 30 cm. yüksekliğinde (gözlemlenebilen) ve 56 cm. derinliğinde kireçtaşından bir bloğun üzerinde (**Res.2.10**) yer almaktadır. Yapının güneydoğusunda eşik taşında bulunan phallus kabartması yüksek kabartma tekniğinde yapılmış olup, testislere kadar 36 cm., toplamda ise 44 cm. uzunluğundadır. Phallusun testislere kadar olan kısmının genişliği 8.5 cm. den 7 cm.'e doğru daralmaktadır. Testislerin genişliği 17 cm., kalınlığı ise 10.5 cm.'dir. Yapının işlevi bilinmese de yapının

⁹⁷ Özdemir, 2016: 48, 318.

⁹⁸ Kentin adı Likçe *Pinale* olarak geçmektedir: Bean, 1997: 75.

⁹⁹ Tietz, 2016: 339-341.

içinde ve çevresinde kalp formunda (**Lev.22a**) ve *in situ* halde sütunlar ve arşitrav parçaları dağınık halde bulunmaktadır.

Çizim 2. 7. Pınara Kentinde İşlevi Bilinmeyen Bir Yapıda Bulunan Phallus Kabartması.

Resim 2. 7. Pınara Kentinde Bulunan Phallus Kabartması

2.2. Termessos Teritoryumu Yapıları Üzerindeki Phallus Kabartmaları

Termessos teritoryumunda bulunan Kelbessos ve Kitanaura kentlerinde toplamda üç adet phallus kabartması tespit edilmiştir (**Harita 2.2**).

Harita 2. 2. Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Termessos Teritoryumundaki Kentler

2.2.1. Kelbessos

Kelbessos kenti Antalya ilinin Çağlarca köyünün Ağırtaş mevkiinde konumlanmaktadır. Kent, Trebenna ve Neapolis ile birlikte Termessos teritoryumunda yer almakta olup Hellenistik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar bir uç kale işlevi görmüştür. Ayrıca kentte iki nekropol, sarnıç, tapınaklar, Hellenistik sur, heroon, Bizans duvarı, kule, işlik, mezarlar, principia ve konutlar gibi günümüzde görülebilen kalıntılar, kentin Hellenistik Dönem'den başlayıp Geç Roma Dönemi'ne kadar iskân edildiğini işaret etmektedir¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Çevik, 2015: 509-512.

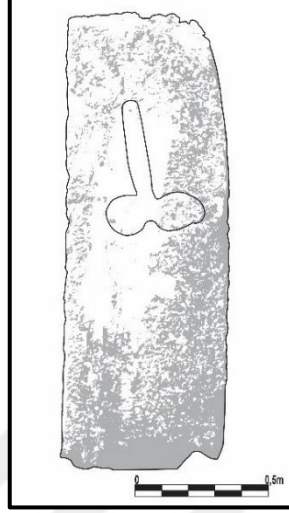

Plan 2. 6. Kelbessos Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmasının Bulunduğu Nokta (Çevik, 2015: 509)

Tanım: Kente giriş biri kuzeyde diğeri ise batıda olmak üzere iki yönden sağlanmaktadır. Kentteki phallus kabartması, kentin kuzey girişinde teraslandırılmış aynı zamanda ana kayaya dayandırılmış biçimde konumlandırılmış olan ve işlevi henüz tespit edilmeyen bir yapıda **(Lev.20a)** bulunmaktadır. Söz konusu yapının; batıdan doğuya iç uzunluğu 10.60 m., ön cephe yüksekliği 2.80 m., ön cephe genişliği 9.30 m., kuzeyden güneye derinlik doğu ve batı yönlerde 6.00 m.dir. 1.40 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğinde bir kapıya sahip olan yapıdaki kapının sağ sövesi 62 cm. genişliğinde, 82 cm. derinliğinde ve 2.03 m. (görünen) yüksekliğindedir. Sol sövesi 65 cm. genişliğinde, 84 cm. derinliğinde ve 2.00 m. yüksekliğindedir. Kapının lentosu ise 60 cm. yüksekliğinde, 2.37 m. uzunluğunda ve 80 cm. derinliğindedir. Ön cepheden bakıldığında kapının sol tarafında iki açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıklardan biri sol kapı sövesine 42 cm. uzaklıkta olup, üst kısmı bir insanın başını rahatlıkla yerleştirebileceği genişlikte oval biçimde yapılmıştır. Açıklığın iç kenar genişliği 50 cm. iç kenar yüksekliği 58 cm. ve derinliği 23 cm. dir. Kubbeye benzer şekilde sonlanan açıklığın iç kubbe yüksekliği 27 cm., kubbeden aşağı açıklık 29 cm. dir. Kapının sol tarafında bulunan diğer açıklığın sol kapı sövesinden uzaklığı 2.13 m., açıklığın yukarıdan başlangıcı 40 cm., iç genişliği 47 cm., iç yüksekliği 61 cm. ve derinliği 75 cm. dir. Açıklığın doğu ucundan yapının bitimine kadar olan mesafe 4.70 m. dir.

Kapının lentosunda üç ayrı betimleme yer almaktadır. Orta kısımda içinden bir kılıcın geçtiği, tipik bir Pisidia kalkanı, kalkanın sağında mızraklı solunda ise her iki elinde de kılıç benzeri silah olan iki figür betimlenmiştir. Phallus kabartması ise kapının sağ sövesinde

(Res.2.7) yer almakta olup söz konusu phallus kabartması alçak kabartma tekniğinde yapılmış yukarı bakar biçimde betimlenmiştir. Phallusun testisler dahil toplam yüksekliği 31,5 cm., phallus genişliği ise 7 cm. dir. Testislerin genişliği 30 cm. olup, testislere kadar olan yükseklik 14 cm. dir.

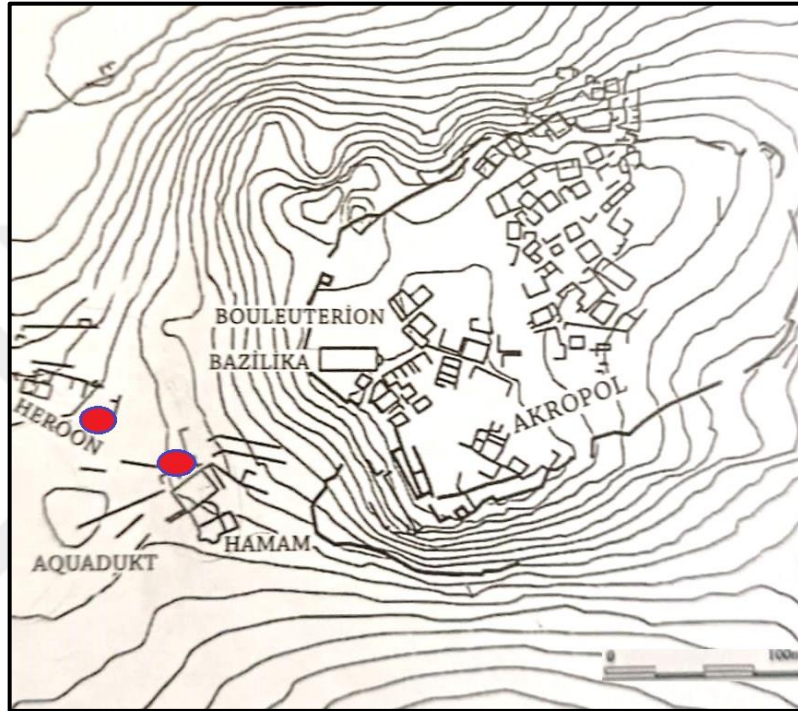
Çizim 2. 8. Kelbessos Kentinde Sağ Kapı Sövesinde Betimlenen Phallus Kabartması.

Resim 2. 8. Kelbessos Kentinde Kapı Sağ Sövesinde Betimlenen Phallus Kabartması.

2.2.2. Kitanaura

Kitanaura¹⁰¹ kenti Antalya ili Kumluca ilçesinin Saraycık mevkiinde konumlanmaktadır. Özellikle Roma Dönemi'nde bir yol kavşağı konumunda olan Kitanaura kentinin, nümizmatik veriler ışığında Hellenistik Dönem'den itibaren iskân edildiği ve Bizans Dönemi'nde Perge Metropolitliği'ne bağlı önemli bir piskoposluk merkezi olduğu bilinmektedir¹⁰². Günümüzde kentte görülen en önemli yapı kalıntıları; heroon, aquadukt, hamam, akropol, bazilika, bouleuterion gibi yapılara aittir.

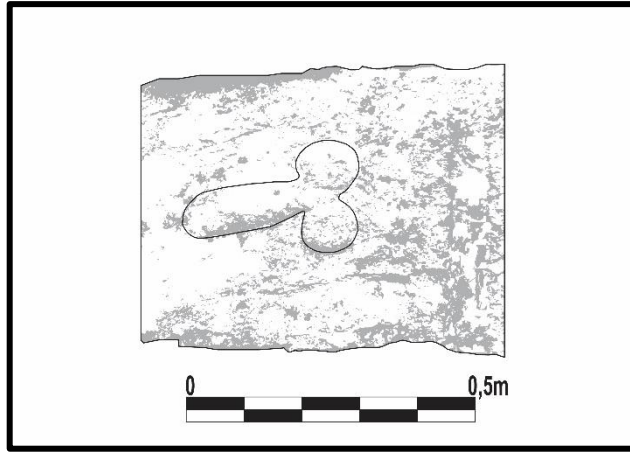

Plan 2. 7. Kitanaura Antik Kenti Planı ve Phallus Kabartmalarının Bulunduğu Noktalar (Çevik, 2015: 487)

Tanım: Kentte iki adet phallus kabartması tespit edilmiştir. Biri Kelbessos örneğinde olduğu gibi kentin batı girişinde nekropole yakın bir şekilde yamaca teraslama yöntemiyle konumlandırılmış ve işlevi henüz tespit edilemeyen bağımsız bir yapıda (**Lev.20b; Res.2.8**) yer almakta olup, diğeri ise yine kentin batı girişinde nekropolün başlangıcında bulunan heroonun alt kodunda bulunan bir mezar? yapısının kuzey duvarında (**Lev.21a; Res2.9**) yer almaktadır. İki yapı arasındaki mesafe kuş uçuşu yaklaşık 100 m. dir. Mezar yapısı olduğu düşünülen yapıda bulunan phallus kabartması, 1.30 m. uzunluğunda, 50 cm. yüksekliğine sahip bir blok taşın üzerinde alçak kabartma tekniğinde yapılmıştır. Söz konusu kabartma toplamda 32 cm. uzunluğunda olup, testislere kadar olan uzunluğu 12,5 cm. dir. Phallusun genişliği 11 cm., testislerin genişliği ise 21 cm. dir.

¹⁰¹ Stadiasmus Patavensis'te saraycık mevki ile ilgili bilgiler içeren yazıtlı bloklarda "Termessos'luların kitanaurası" olarak geçmektedir. Detaylı bilgi için bk. İplikçioğlu, 1999: 310.

¹⁰² Çevik 2015: 487-493.

Çizim 2. 9. Kitanaura Kentinde Heroonun Alt Kodunda Bulunan Bir Mezar? Yapısının Kuzey Duvarındaki Phallus Kabartması.

Resim 2. 9. Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.

Kentteki diğer phallus kabartmasının bulunduğu bağımsız yapı 29.75x13.95 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır. Yapının kuzey duvarında bulunan phallus kabartması ise 1.36 m. uzunluğunda, 74 cm. yüksekliğinde, 97 cm. derinliğinde bir blok taş üzerinde yüksek kabartma tekniğinde betimlenmiştir. Phallus kabartması 52,5 cm. uzunluğunda, 7,5 cm. genişliğindedir. Kabartmayı yapan sanatçı perspektif kazandırma çabasıyla testisleri orta kısmında belirli bir aralıkla yapmıştır. Testisler 17 cm. genişlikte, 16 cm yükseklikte ve her iki testis arasında 4 cm. boşluk verilerek birbirinden ayrı oldukları belirtilmiştir. Kabartmanın en

dikkat çeken yönü phallusun sırt kısmında; 32,5 cm. uzunluğunda 8 cm. yüksekliğinde bir kanadın betimlenmiş olmasıdır. Bu yönüyle söz konusu kabartma Lykia bölgesinde özgün ve tekil bir özellik taşımaktadır.

Çizim 2. 10. Kitanaura Kentinde Bağımsız Bir Yapının Duvarında Bulunan Phallus Kabartması.

Resim 2. 10. Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Erkek cinsel organının erekte biçimde bedenden bağımsız bir şekilde betimlenmesiyle oluşturulan phallus; eril güç, bereket, apotropaik, yönlendirme gibi anlamlar yüklenerek geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Antik dönemde iyi şans, cinsel ve fiziksel güç, korunma, doğurganlık, üreme, cesaret, bereket ve verimlilik ile ilişkilendirilen phallus geleneği günümüzde halen bazı toplumlarda devamlılığını sürdürmektedir.

Erkek cinsel organına tapınma olarak ifade edilen bir fallik inanç olarak nitelendirilen phallus inancının en erken görseli, Perigordian zamanına kadar uzanmaktadır. Ayrıca antik Mezopotamya ve Kuzey Afrika mitolojilerinde, yazılı kaynaklarla da belgelenmiştir.

Arkeolojik bağlamda phallus tasvirlerine en erken Paleolitik Dönem'e ait mağara duvar resimlerinde rastlanılmaktadır. Anadolu'da Paleolitik Dönem ile karşımıza çıkmaya başlayan, Neolitik Dönem'e tarihlenen birçok yerleşimlerde gerçekleştirilen kazılarda yakın tarihte phallus ile ilgili arkeolojik bulgular daha önceki dönemlerden itibaren değişim geçirerek şekillenen sosyal yapının sağladığı alt kültürün bir sonucudur. Şanlıurfa sınırları içerisinde bulunan Göbeklitepe, Karahantepe ve Yenimahalle'de ortaya çıkarılan buluntular Anadolu'da karşılaşılan erken örneklerdir. Anadolu'da phallus betimlemeleri; amulet takılar, duvar taşları, kandiller, tümülüsler, mezar stelleri, mezar duvarları, altarlar üzerinde ve aksesuarlar olarak tespit edilmiştir.

Anadolu'da en erken örnekler Güneydoğu Anadolu'da bulunan Göbeklitepe yerleşiminde karşımıza çıkmaktadır. MÖ 9500'e tarihlendirilen phallus betimlemeli taş adam figürleri pişmiş toprak/taş buluntulara yansıyan en erken phallus betimlemeleri olarak kabul edilmektedir. Öte yandan Göbeklitepe'de T biçimli dikilitaşların birinin üzerinde phallusu ile betimlenen vahşi bir kedi tasviri yer almaktadır. Tunç Çağı'na tarihlenen Limantepe yerleşiminde maymun biçimindeki 7 phallus betimlemesi ve Kayseri-Kültepe höyükte bulunan phallus formunda idoller, Anadolu'da bulunan erken örnekler içerisinde yer almaktadır. Öte yandan Doğu Anadolu Van ili sınırları içindeki Dilkaya Höyük'te yaklaşık olarak MÖ 1000 yılına tarihlenen bir taş phallus Demir Çağı'na tarihlenen nitelikli örneklerdendir.

Tez kapsamında yapı taşları üzerinde phallus kabartmaları; Kelbessos, Kitanaura, Arykanda, Patara, Ksanthos, Pınara ve Tlos kentlerinde tespit edilmiştir. Söz konusu kentler arasında Kelbesso'ta 1, Kitanaura'da 2, Arykanda'da 1, Patara'da 7, Ksanthos'ta 1, Pınara'da 1 ve Tlos'ta 1 olmak üzere toplam 14 phallus kabartması bulunmuştur. Lykia Bölgesi sınırları içinde 7 kentte tespit edilen phallus kabartmaları; yapım teknikleri, malzeme, lokasyon ve

işlevsellik doğrultusunda incelenerek söz konusu kabartmaların kent ve bölge bazında etkisi ve sürdürülebilirliği ortaya konmuştur.

Kent Adı	Phallus Betimlemesi Adedi	Phallus'un Kentteki Konumu	Boyutları	Lykia Bölgesi'nde Phallusun Dağılımı	Bulunduğu Yapının İşlevi	Tarihi
Ksanthos	1	Bağımsız	Uzunluk: 53 cm Genişlik: 11 cm	Batı Lykia	Bilinmiyor	?
Patara	7	2 adet phallus kabartması bağımsız. 5 adet phallus kabartması yapı üzerinde.	Deniz Fenerinde aşağıyı işaret eden: Uzunluk: 18 cm Genişlik: 5 cm Deniz Fenerinde yukarıyı işaret eden: Uzunluk: 42 cm Genişlik: 6 cm Sütunlu caddedeki: Uzunluk: 40 cm Genişlik: 9 cm (en geniş kısmı), 7 cm (en dar kısmı) Meclis binasına bağlanan sur duvarında: Uzunluk: 37 cm Genişlik: 9 cm (en geniş kısmı), 7 cm (en dar kısmı) Stadion civarındaki: Uzunluk: 57 cm Genişlik: 17 cm (en geniş kısmı), 13 cm (en dar kısmı)	Batı Lykia	Deniz Feneri, Mezar, Sur duvarı,	Deniz Feneri: MS 1. yy. Sütunlu caddedeki: ? Meclis binasına bağlanan sur duvarında: ? Stadion civarındaki: ? Marciana ve Gürlen Mezarları phallus kabartmaları: Roma Dönemi
Arykanda	1	Mezar yazıtında	-	Orta Lykia	Lykiarkh Anıt Mezarı	Roma İmparatorluk Dönemi
Tlos	1	Tiyatrodan bir friz bloğu üzerinde	-	Batı Lykia	Tiyatro	Antoninler Dönemi (MS 96-180)
Kelbessos	1	Kent girişinde bir yapının duvarında	Kent girişinde bir yapının duvarındaki: Uzunluk: 31,5 cm Genişlik: 7 cm	Kuzeydoğu Lykia	Bilinmiyor	Geç Hellenistik?
Kitanaura	2	Kent girişinde iki yapının üzerinde	Heroon yakınındaki mezar yapısının? duvardındaki: Uzunluk: 32 cm Genişlik: 11 cm Kent girişindeki yapının duvarındaki: Uzunluk: 52,5 cm Genişlik: 7,5 cm	Kuzeydoğu Lykia	Bilinmiyor	Geç Hellenistik – Roma Dönemi?

Pınara	1	Kent girişinde bir yapının eşiğindeki blok taş üzerinde	Kent girişinde bir yapının eşiğindeki blok taş üzerindeki: Uzunluk: 44 cm Genişlik: 8,5 cm (en geniş kısmı), 7 cm (en dar kısmı)	Batı Lykia	Bilinmiyor	Geç Hellenistik – Roma Dönemi?
--------	---	---	--	------------	------------	--------------------------------

Mimariye yansıyan örnekler evlerde, surlarda, deniz feneri, stadion gibi kamu yapılarının duvarlarında ereksiyon halinde apotropaik anlamlarıyla yer almıştır. Lykia Bölgesi Patara kentinde bazı örnekler yön işareti anlamıyla kullanılırken; bölgenin kuzeydoğusunda yer alan Kitanaura ve Kelbessos antik kentlerinde tespit edilen phallus kabartmalarının betimlendiği yapılar kent girişlerinde yer almaktadır. Söz konusu buluntuların kentlerde askeri amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülen yapılarda bulunması, kentlerin Roma Dönemi'nde garnizon olarak kullanılmış olduğu ve kentlerdeki askeri geleneğin de mimariye yansıdığı göz önünde bulundurulduğunda buradaki kabartmaların apotropaik amaçlı yapıldığı düşünülmektedir. Bu betimlemelerin yanı sıra Ksanthos kentinde tespit edilen phallus kabartmalı yapı taşının hangi yapıya ait olduğu bilinmediğinden hangi amaçla kullanıldığı tespit edilememiştir. Öte yandan Ksanthos'a yakın konumda olan Pınara'da belirlenen phallus kabartması, tapınak olabileceği düşünülen yapının eşiğinde yer almaktadır. Lykia Bölgesi'nde yapı taşı olarak tespit edilen diğer phallus örnekleri Arykanda ve Tlos kentlerindedir. Bu kentlerdeki söz konusu phallus kabartmaları Herme işlevi ile kullanılmıştır.

Lykia Bölgesi'nde mimari açıdan kamu yapılarına yansıyan örneklerle Patara Marciana Mezarı, Gürlen Kaya Mezarı, bazı dönemlerde bulunduğu siyasi bölgelerin değiştiği Cadianda'da Roma Dönemi'ne tarihlenen bir mezar yapısında rastlanmıştır. Öte yandan Kaunos tiyatrosunun sahne binasının duvarında, Cadianda Roma Dönemi sur duvarında ve Kaunos'tan getirildiği düşünülen Dalyan Cami duvarında devşirme olarak kullanılmış duvar taşında görülmektedir. Mezar mimarisinde uygulanan phallus kabartmalarının erken örneklerine ise özellikle Anadolu tümülüslerinde rastlanılmaktadır. MÖ VIII.-VII. yüzyıllara tarihlenen Phrygia ve Lydia tümülüslerinde en erken örnekleri görülmektedir. Tümülüsleri oluşturan toprak höyükler ve tümülüsler üzerinde yer alan phalluslar, Roma Dönemi'ne kadar İonia, Lykia, Karia, Paphlagonia ve Pisidia Bölgeleri gibi geniş bir coğrafyada kullanılmıştır.

Mimarinin dışında takılar üzerinde de tercih edilen bir bezeme olan phalluslar, en erken MÖ III. yüzyıla tarihlendirilen Fenike eserlerinden bilinmektedir. Anadolu'da fika gestus formundaki bu amulet takılara Patara'da, Gordion'da, Antandros nekropolünde, Aphrodisias'ta rastlanmıştır.

Lykia Bölgesi'nde Kelbessos, Kitanaura, Arykanda, Patara, Ksanthos, Pınara ve Tlos kentlerinde rastlanılan phallus kabartmalarından ele alacağımız ilk örnek, Ksanthos'ta Roma Agorasının doğusunda, ana caddenin agora ile kesiştiği bir konumda yer alan ve gerçekleştirilen bilimsel kazılarda işlevi henüz tam olarak belirlenememiş olsa da bouleuterion? olduğu önerilen yapının sol tarafında bağımsız bir biçimde yerde bulunan bir yapı taşı üzerinde betimlenmiştir. Söz konusu kabartmanın bağımsız bir taş bloğun üzerinde bulunmasından ve kentte bugüne kadar herhangi bir yapıda *in situ* halde phallus kabartmasına rastlanmamasından ötürü kabartmalı taşın hangi yapıya ait olduğu ve işlevi bilinmemektedir. Ancak phallus kabartmasının kentteki işlevi açısından getirilebilecek muhtemel önerilerden biri apotropaik ya da eril gücün simgesi olarak kullanılmış olabileceğidir.

Patara'da; ikisi deniz fenerinde, sütunlu caddede, stadion yakınında, meclis binasıyla birleşen sur duvarında, Marciana mezarında ve son örnek olarak Gürlen kaya mezarında olmak üzere toplam 7 adet phallus kabartması tespit edilmiştir. Deniz fenerinde biri aşağı diğeri yukarı yönü gösterir biçimde iki adet phallus kabartmasının bulunması büyük olasılıkla phallusa yön işlevi kazandırıldığını göstermektedir¹⁰³. Marciana ve Gürlen mezarlarında phallus kabartmalarına yer verilmesi phallusun apotropaik özelliğinin ön plana çıktığını düşündürmektedir. Bir diğer örnek olan stadion civarındaki phallus kabartmalı taş blok bağımsız bir konumda olmasına rağmen, stadiona ait olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu kabartmanın eril gücün simgesi ve apotropaik bir anlam taşıdığı düşünülmektedir. Yerleşimdeki iki phallus kabartması ise bulundukları taş blok itibarıyla bağımsız halde olmalarından ötürü Ksanthos örneğinde olduğu gibi herhangi bir işlev yüklenememektedir.

Patara'da phallus kabartma sayısının bu denli fazla olmasının nedeni; Lykia-Pamphylia Eyaleti başkenti, önemli bir liman kenti, ticaret hacminin diğer kentlere oranla daha yüksek olmasıdır. Ticaret yoğunluğunun beraberinde getirdiği kent planlaması açısından bölgede phallus inancı açısından en dikkat çekici yerleşimdir. Bu bağlamda yine phallus inancının yoğun görüldüğü Delos Adası ile bir paralellik kurulabilir.

Arykanda kentindeki phallus kabartması ise kentin batısında Naltepesi olarak adlandırılan bir tepe üzerinde, Hermaios adında bir lykiarkh ve prytanen için inşa edilmiş heroondaki mezar yazıtının üzerinde yer almaktadır. Hem bir yönetici için yapılmış anıt mezarda yer alması hem de simgesel anlam açısından apotropaik ve eril güç özelliği taşıdığı düşünülmektedir.

¹⁰³ Kazı başkanlığının ifadesine göre aşağı kısımdaki phallus kabartmalı bloğun *in situ* olduğu belirtilmiştir.

Tlos kentindeki phallus betimlemesi, tiyatrodaki bir friz bloğunda yer alan herme kabartması üzerinde tespit edilmiştir. Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendiği düşünülen blok üzerindeki kabartmanın Satyr Hermes olduğu, girland taşıyıcı motifi olarak yapılmış olan figürün tanrı Dionysos Kültü ile ilişkilendirildiği ve phallus kabartmasının satyrik bir imge olduğu saptanmıştır.

Kelbessos örneği, kentin kuzey girişinde teraslandırılmış aynı zamanda ana kayaya dayandırılmış biçimde konumlandırılmış ve işlevi henüz tespit edilmeyen bir yapıda bulunmaktadır. Kapının sağ sövesinde yer almakta olup yukarı bakar biçimde betimlenmiştir. Ayrıca kapının lentosunda ortada bir Pisidia kalkanı ve kalkanın her iki yanında silahlı iki figürün (bir figürün mızraklı, diğer figürün ise iki kılıçla betimlenmesi) yer alması, aynı zamanda yapının kentin girişinde konumlanması; söz konusu yapının askeri işleve sahip olduğu ve yapıdaki phallus kabartması apotropaik özellik taşımaktadır.

Kitanaura yerleşiminde tespit edilen phallus kabartmasından ilki nekropolün doğu başlangıcında (Saraycık Heroonu doğusunda) yamaca teraslama yöntemiyle konumlandırılmış ve işlevi henüz tespit edilemeyen bağımsız bir yapıda yer almaktadır. İkincisi ise yine kentin girişinde nekropolün başlangıcında bulunan heroonun alt kodunda olan bir mezar yapısının kuzey duvarında saptanmıştır. Kentte bağımsız yapıda yer alan phallus kabartması, kanatlı olması ve testislerin betimlenmesinde perspektif verilmeye çalışılması açısından Lykia Bölgesi'nde tekil örnektir. Phallus kabartmasının mezar olduğu düşünülen bir yapıda bulunması kabartmanın apotropaik amaçlı yapıldığını işaret etmektedir. Kanatlı phallus betimlemesiyle bölgede tekil örneği teşkil eden kabartmanın olduğu yapı ise Kelbessos örneğindeki yapı ile benzerlik göstermektedir ve apotropaik amaçla yapıldığı düşünülmektedir.

Pınara yerleşiminde tespit edilen phallus kabartması Kelbessos ve Kitanaura kentlerindeki phallus kabartmalarına benzer biçimde kent girişine yakın konumlandırılmış bir yapının kapı eşiğinde betimlenmiştir. Yapının işlevi her ne kadar bilinmese de kentin girişinde yer almasından ötürü savunma amaçlı ya da apotropaik işlevi olan bir yapı olabileceği göz önünde bulundurulabilir.

Lykia Bölgesi'nin geneline baktığımızda phallus kabartmalarının tespit edildiği 7 kentten dördü batı Lykia'da, biri orta Lykia'da, ikisi ise Lykia'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Bu bağlamda phallus betimlemelerinin dağılımları açısından phallus inancının daha çok bölgenin batısında kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca Ksanthos, Patara, Tlos gibi bölgenin hem yönetsel hem de ekonomik açıdan güçlü üç kentinde phallus kabartmalarının kamusal ve sosyal yapılarda bulunması eril gücün yansıması olarak açıklanabilir. Phallus

kabartmasının mezar yapılarında olması ise öteki dünyada yeniden doğumun simgesi olarak da düşünülebilir.

Bölgenin kuzeydoğusunda Kelbessos ve Kitanaura gibi yüksek ve stratejik noktalarda konumlanan kentlerde phallus kabartmalarının olması Batı Lykia'ya kıyasla kuzeydoğu Lykia'da apotropaik anlam taşıdığını işaret etmektedir.

KAYNAKÇA KISALTMALARI

Antik Kaynaklara İlişkin Kısaltmalar Listesi

<i>De lingua latina</i> vii	Marcus Terentius Varro Reatinus, <i>De lingua latina: V-VII</i> , (Yay. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), 2015.
Diod.	Diodorus Siculus. <i>Library of History</i> (1939), III: Books IV (continued) 59-VIII. (Transl. by Charles Henry Oldfather). Loeb Classical Library 340. MA. Harvard University Press, Cambridge.
Hdt.	Herodotos, <i>Herodot Tarihi</i> (Çev. M Ökmen), 1991.
Strab.	Strabon, <i>Geographika XII-XIII-XIV</i> (<i>Antik Anadolu Coğrafyası</i>) (Çev. A. Pekman), 1987.
Theog.	Hesiodos, <i>Theogonia: Hesiodos, İşler ve Günler-Tanrıların Doğuşu</i> , Çeviren: Furkan Akderin, İstanbul, Say Yayınları, 2012.

Süreli Yayın Kısaltmaları

AA	Archäologischer Anzeiger
AJA	American Journal of Archaeology
ANMED	ANMED. ANADOLU AKDENİZİ Arkeoloji Haberleri
AnSt	Anatolian Studies
Anat.Ant.	Anatolia Antiqua
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
Belleten	Belleten. Türk Tarih Kurumu
Cedrus	Cedrus. Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi
IstMitt	Istanbul Mitteilungen
JHS	The Journal of Hellenic Studies
MJH	Mediterranean Journal of Humanities
MKKS	Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2013). *Patara Ana Caddesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Albayraktaroğlu, Göktaş, İ. (2023). *Türkiye Antik Çağ Kültür Coğrafyalarında Mezar Mimarisi Üst Örtüleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Atasoy, S. (1974). “The Tumuli of The Environs of Aphrodisias”, *Belleten*, 38, 358-360.
- Bayburtluoğlu, C. (2003). *Arykanda Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer*.
- Bean, G. E. (1997). *Eskiçağda Lykia Bölgesi*. Arion Yayınevi, İstanbul.
- Boardman, J. (1992). “The phallos-bird in Archaic and Classical Greek Art”, *Revue Archéologique*, Yeni Seri, Fasc. 2, 227-242.
- Bottero, J. (2012). *Mezopotamya. Yazı, Akıl ve Tanrılar*. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Çelik, B. (2011). Karahan Tepe: a new cultural centre in the Urfa area in Turkey. *Documenta Praehistorica*, 38, 241-254.
- Çevik, N. (2015). *Lykia Kitabı: Monografi dizisi/Suna-Inan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*.
- Daniélou, A. (1995). *The Phallus: sacred symbol of male creative power*. Simon and Schuster.
- Demir, T. (2020). *Tlos Antik Kenti Bizans Dönemi Surları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş. Tanrılar, Ritüel, Tapınak*. Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- Des Courtis, J., ve Laroche, D. (2004). “Xanthos et le Letoon: Rapport sur la Campagne de 2003”. *Anat.Ant.*, *Eski Anadolu*, 12(1), 309-340.
- Dianat, S. (2015). *Mimarlıkta Sembolizm ve Simgesel Anlam*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dökü, F. E. (2002). *Anadolu’da Eril Bereket, Koruyucu Kültler ve Tanrılar –Phallik Sembol ve Ritüeller*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dündar, E. (2012). “A Group of Amphorae from Side Museum and a New Type of Amphora: The Lycian Amphora?”, *AA*, 1, 43-61.
- Ekinci, H. A. (2007). “Burdur İli, Karamanlı İlçesi, Üç Tümülüsler 2005 Yılı Kurtarma Kazısı”. 15. *MKKS*, 53-60.

- Ekinci, H. A. ve Çankaya, A. (2008) “2008 Yılı Yuvalak Tümülüsü Kurtarma Kazısı,”
http://www.burdurmuzesi.gov.tr/yuvalak_tumulusu.htm
- Erdoğan, H. M. (2017). *Ksanthos'un Polygonal Duvarları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul.
- Fedak, J. (1990). “Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-classical to the Early Imperial Era”. *Phoenix Supplementary 27*, University of Toronto Press, Toronto.
- Friedman, D.M. (2003). *A Mind Of Its Own. A Cultural History Of The Penis*. Robert Hale.
- Geraldine, P. (2002). *Handbook Of Egyptian Mythology*. ABCCLIO Press. California.
- Gezgin, İ. (2012). *Fallusun Arkeolojisi*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Gezgin, İ. (2019). *Arkeoloji ve Gösterge Bilim/Tematik Arkeoloji Serisi 3*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Gülşen, F. F. (2010). *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Hackin, J. (1994). *Asiatic mythology: a detailed description and explanation of the mythologies of all the greatnations of Asia*.
- Hülten, O. (2011). “Considerations on the tumuli of Lycia in the pre-Classical period”. *Anat.Ant.*, 19 (1), 495-514.
- Işık, F. (1994). “Pttara, im Land vom hethitischen Lukka und homerischen Lykia”. *Lykia I*, 1-11.
- İplikçioğlu, B. (1999). “Zum Territorium von Termessos in Pisidien”, şurada: P. Scherrer - H. Täuber - H. Thür (ed.), *Steine und Wege. Festschrift für Dieter Knibbe zum 65. Geburtstag*, Wien: Österreichisches Archäologisches Institut 1999, 309 vdd.
- Johns, C. (1982). *Sex or Symbol? Erotic Images of Greece and Rome*. The British Museum Press, London.
- Johns, C. (1993). *Sex or symbol? Erotic Images of Greece and Rome*, Published by British Museum Press, London.
- John, R. C. (2004). *La Sexe A Rome*, Editions de la Martiniere, Paris.
- Jung, C. G. (1921). *Psychologische Typen*, Zürich.
- Karademir, H. (2016). *Erken Klasik Dönem Ksanthos Kabartmaları Stil ve İkonografi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Korkut, T. (2015). *Tlos. Akdağlar'ın Yamacında Bir Likya Kenti*. E Yayınları, İstanbul.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor*, C: I-II.

- Mattelaer, J. J. (2008). *The Phallus In Art & Culture*, Arnhem.
- McLauchlin, B.K. (1985). *Lydian Graves and Burial Customs*, Ph.D. diss., University of California, BERKELEY.
- McLeish, K. (1996). *Bloomsbury Dictionary of Myth: "Priapus"*. Bloomsbury Publishing.
- Morkholm, O. ve Zahle, J. (1972). "The Coinages of the Lyian Dynasts Kheriga, Kherēi and Erbinna" *Acta Archaeologica* 47, 47-90.
- Nergiz, Ş. (2008). *Yakındoğu Neolitik'inde Phallous Sembolü Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Neumann, G. (1991). "Der Lykische Ortsname Arykanda", *Historische Sprachforschung/Historical Linguistics*, 104 Bd., 2. H., 165-169.
- O'Connor, E. M. (1989). *Symbolum Salacitatis: A Study of the God Priapus as a Literary Character*. Verlag Peter Lang, Frankfurt.
- Oransay, A. (2006). *Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Özdemir, B. Ş. (2009). *Patara Roma Dönemi Günlük Kullanım Seramikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdemir, B. Ş. (2016). *Tlos Tanrıları ve Kültleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdeş Uygun, Ç. (2000). *Geç Hellenistik-Roma Dönemi Patara Takıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Prokesch von Osten, A.G. (1831). *Erinnerungen aus Aegypten und Kleinasien 1825*. Vol. 3. Vienna: Armbruster.
- Radt, W. (1996). "Archaische Löwen aus der Umgebung von Pergamon.", *IstMitt* 46:83–92.
- Ramsay, W. M. (1882). Some Phrygian Monuments, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 3, 256-263.
- Rempelakos L, Tsiamis C, Poulakou-Rebelakou E. (2013). *Penile representations in ancient Greek art*.
- Richlin, A. (1983). *The Garden of Priapus: Sexuality and Aggression in Roman Humor*. Yale University Press. New Haven.
- Roller, L. E. (1997). "The Ideology of the Eunuch Priest", *Gender & History*, Vol.9 No.3, 542–559.

- Ronchetta, D. (2016). "The Significance of the Tumulus Burial among the Funeral Buildings of Hierapolis of Phrigia". O. Henry and U. Kelp (eds.), *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC.*, Berlin, 513-587.
- Roosevelt, C. H. (2006). "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia.", *AJA* 110 (1): 65-91.
- Sancaktar, H. (2016). *Arykanda Akropolisini Kutsal Alanları ve Kùltleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Sarıboğa, B. (2018). "Antik Yunan Mitolojisinde "Pan" Karakterinin Batı Müziği Bestecileri Üzerindeki Etkisi". *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(28), 1147-1159.
- Taşdelen, E. (2012). *Lykia Bölgesinde İmparator Kùltü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Tekoğlu, R. (1994). *Epikorik Lykia Yazıtları Işığında Likçe'nin Ortografik, Fonolojik, Morfolojik Özellikleri ve Sorunları* (ungedruckte Doktorarbeit, Istanbul 1994).
- Truemper, M. (2016). "Brothels and Taverns in Late Hellenistic Delos", in: B. Tsakirgis – A. Glazebrook (eds.), *Houses of Ill repute: the Archaeology of Brothels, Houses, and Taverns in the Greek World*, 103-128.
- Vanggaard, T. (1969). *Phallos Symbol und kult in europa*, Kopenhagen.
- Wrede, H. (1985). *Die antike Herme*. P. von Zabern.
- Wilkinson, R. H. (2016). *Eski Mısırın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları*, (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Wurmser, H., Zugmeyer, S., Konstantatos, A., & Courboulès, M. L. (2011). "La Maison de Fourni", *BCH*, 135(2), 573-587.
- Yıldırım, N. (2012). "Herakles Hermelerinin Anlamı ve Kullanımı", *MJH*, II/1, 229-237.
- Yıldırım, N. (2016), "Meclis Binası?", içinde: Ksanthos Kazıları 2015 Yılı Çalışmaları, *Anmed* 14, 67-68.
- Zizek, S. (2015). *Bedensiz Organlar*, (çev. Umut Yener Kara), Monokl Yayınları, İstanbul

LEVHALAR DİZİNİ

- Lev.1a.Mısır Hathor Tapınağı'nda Phalluslu Min, Duvar Rölyefi. (Güner, 2019: 157, Şek. 8)
- Lev.1b.National Archaeological Museum'da sergilenen phalluslu Hermes büstü. (Güner, 2019: 156, Şek. 2)
- Lev.2a.Museo Archaeologico Nazionale'deki Phalluslu Pan, pişmiş toprak kandil. (Güner, 2019: 157, Şek. 3)
- Lev.2b.Vaital Deul Tapınağı'ndaki Phalluslu Shiva ve Parvati, kabartması. (Güner, 2019: 157, Şek. 3)
- Lev.3a.Selçuk Müzesindeki phalluslu Priapos, pişmiş toprak figür. (Güner, 2019: 158, Şek. 10)
- Lev.3b.Abri Castanet, Sergeac 24'te (Dordogne, Fransa) bulunan ve Aurignacian Çağı'na (MÖ 35000-20000) tarihlenen phallusun bilinen en eski betimlemelerinden olan taş buluntu (Mattelaer, 2008: 8, Şek. 1)
- Lev.4a.Arkaik ve Klasik Dönem kaplarında phallus-kuşu betimlemeleri (Boardman, 1992: 228-229, Fig. 1-2)
- Lev.4b. Maison du Lac yapısında bulunan phallus ve Herakles'in lobut kabartmaları (Rauh, 1993: 210, Fig. 37)
- Lev.4c.Maison de Fourni'deki¹⁰⁴ kanatlı phallus kabartmaları (Rauh, 1993: 211, Fig. 38)
- Lev.5a.Magasins Alpha ve Magasins 49'da bulunan phallus kabartmaları (Rauh, 1993: 211, Fig. 39)
- Lev.5b.Antik Dönemde çocukların kullandığı phallus betimlemeli amulet yüzükler. (Johns, 1993: Fig. 10)
- Lev.6a.Pompei'de bir sokak köşesinde yapılan phallus betimlemesi (Johns, 1993: Fig. 12)
- Lev.6b.Pompei'de bir levha üzerine yapılan phallus betimlemesi (Johns, 1993: Fig. 47)
- Lev.6c.Herculaneum'daki kadınlar hamamında bir odanın zemininde bulunan mozaik örneği (Johns, 1993: Fig. 46)
- Lev.7a.British Museum'da sergilenen üzerinde göz betimlemesi olan pişmiş toprak phallus, (Johns, 1993: Fig. 49)
- Lev.7b.Trier Müzesi'nden pişmiş topraktan yapılmış phallus betimlemeli Tintinnabula (Johns, 1993: Fig. 52)
- Lev.8a.Delos Adası planı (Truemper, 2016: Fig. 1)
- Lev.8b.Maison du Lac planı (Truemper, 2016: Fig. 3)

¹⁰⁴ Maison du Fourni hakkında detaylı bilgi için bk. Wurmser vd., 2011: 573-587.

- Lev.9a.Granite Palaestra planı (Truemper, 2016: Fig. 4)
- Lev.9b.Magasin Alpha planı (Truemper, 2016: Fig. 5)
- Lev.10a.Yapıldak Kaya Mezarı (Ramsay, 1882: Pl.XXVIII, No.4)
- Lev.10b.Alyattes Tömölüsü (Dinç, 1993: 108)
- Lev.11a.Burdur Yuvalak Tömölüsü (Hülden, 2011: 506 Fig.8)
- Lev.11b.Çamlıbel Tömölüsü AA Kesiti (Atasoy, 1974: Res.14)
- Lev.12a.Çamlıbel Tömölüsü Phallusu (Atasoy,1974: Res.19)
- Lev.12b. Hierapolis Kuzey Nekropol T98 Nolu Tömölüs (Ronchetta, 2016: 571)
- Lev. 13a. Hierapolis Tp92 no.lu Tömölüs (Ronchetta, 2016: 584- 586, Fig. 3)
- Lev. 13b.Göbeklitepe’de bulunan phallus figürü MÖ 9500 (Kendirci vd., 2014: 19, Fig. 5)
- Lev.14a.Göbeklitepe’de bulunan T biçimli dikilitaş üzerinde phalluslu vahşi kedi betimlemesi (Kendirci vd., 2014: 18, Fig. 3)
- Lev.14b.Göbeklitepe’de bulunan phallus figürü MÖ 9500 (Kendirci vd., 2014: 18, Fig. 4)
- Lev.15a.Limantepe yerleşiminde maymun biçiminde yapılmış phallus betimlemesi (Kendirci vd., 2014: 55, fig. 11)
- Lev.15b.Kayseri-Kültepe höyükte kadın-erkek, hamilelik-aileyi temsil eden üçlü phallus betimlemesi (Kendirci vd., 2014: 54, Fig. 10)
- Lev.16a.Eski Hitit Krallığı dönemine tarihlenen phallus betimlemesi (Kendirci vd., 2014: 59, Fig. 15)
- Lev.16b.Kültepe Höyük yakınında ele geçmiş phallus biçimli rhyton (Kendirci vd., 2014: 59, fig. 16)
- Lev.16c.Kültepe-Kaniş Karum’da bulunan phallus betimlemeli pişmiş toprak kap (Kendirci vd., 2014: 60, fig. 17)
- Lev.17.a.Ksanthos Kentinde Bulunan Phallus Kabartmalı Taş Bloğun Yanındaki Yapı/Bouleuterion?¹⁰⁵
- Lev.17.b.Patara Deniz Feneri (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/antalyadaki-patara-deniz-fenerinin-4uncu-bolumu-tamamlandi/2759452>, Erişim: 24.4.2023)
- Lev.18.a.Marciana Anıt Mezarı’nın Duvarında Betimlenen Phallus Kabartması
- Lev.18.b.Gürlen Mezarı Duvarında Betimlenen Phallus Kabartması
- Lev.19.a. Arykanda Hermaios Heroonu Mezar Yazıtı ve Kabartması
- Lev.19.b. Tlos Kentindeki Girlandlı Bir Friz Bloğunda Yer Alan Herme Kabartması Üzerinde Betimlenen Phallus Kabartması
- Lev.20.a.Kelbessos Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı

¹⁰⁵ Kentlerde bulunan phallus kabartmalarının fotoğrafları yazar tarafından çekilmiştir.

Lev.20.b. Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı

Lev.21.a.Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı

Lev.21.b.Pınara Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı

Lev.22.a. Pınara Kentinde Phallus Kabartmasının Bulunduğu Yapıda İn Situ Halde Tespit Edilen Kalp Formundaki Sütunlar

LEVHALAR

Lev.1

a. Mısır Hathor Tapınağı'nda Phalluslu Min, Duvar Rölyefi.

b. National Archaeological Museum'da sergilenen phalluslu
Hermes büstü.

a. Museo Archaeologico Nazionale'deki Phalluslu Pan, pişmiş toprak kandil
(Güner, 2019: 157, Şekil 3).

b. Vaital Deul Tapınağı'ndaki Phalluslu Shiva ve
Parvati, kabartması.

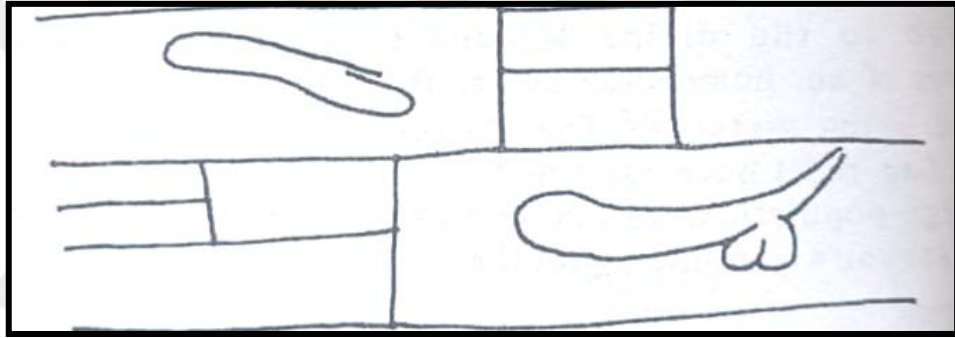
a.Selçuk Müzesi'ndeki phalluslu Priapos, pişmiş toprak figür.

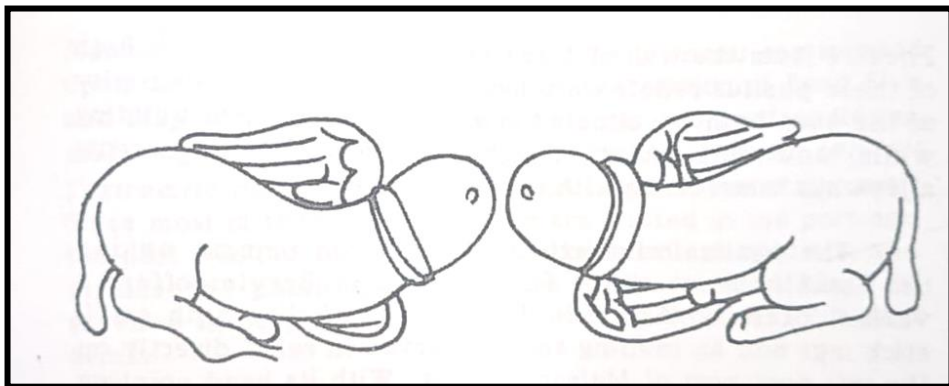
b. Abri Castanet, Sergeac 24'te (Dordogne, Fransa) bulunan ve Aurignacian Çağı'na (MÖ 35000-20000) tarihlenen phallusun bilinen en eski betimlemelerinden olan taş buluntu.

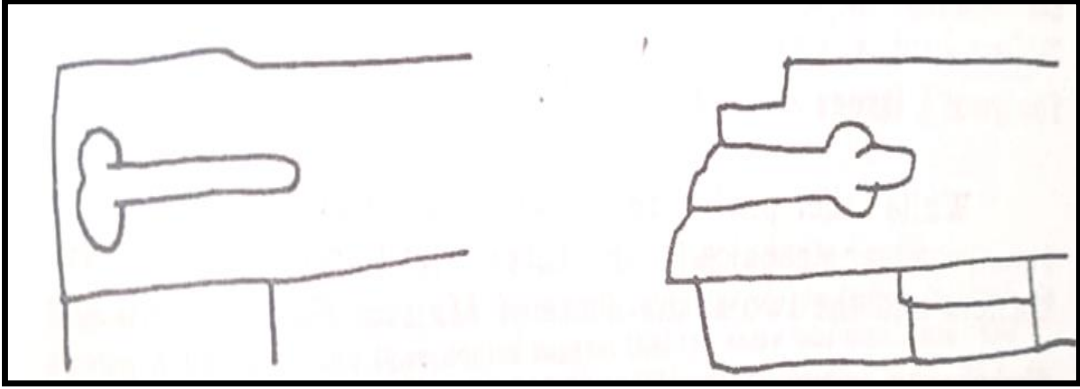
a.Arkaik ve Klasik dönem kaplarında phallus-kuşu betimlemeleri.

b. Maison du Lac yapısında bulunan phallus ve Herakles'in lobut kabartmaları.

c. Maison de Fourni'deki kanatlı phallus kabartmaları
(Rauh, 1993: 211, Fig. 38).

a. Magasins Alpha ve Magasins 49'da bulunan phallus kabartmaları.

b. Antik Dönemde çocukların kullandığı phallus betimlemeli amulet yüzükler.

Lev.6

a. Pompei’de bir sokak köşesinde yapılan phallus betimlemesi.

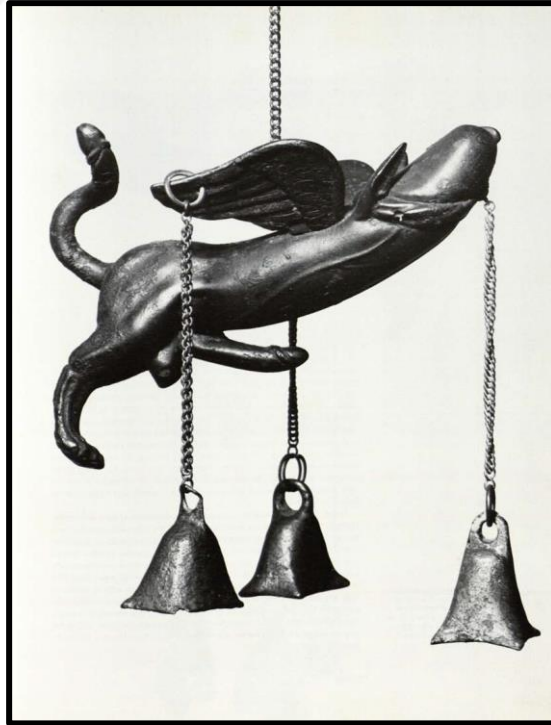
b. Pompei’de bir levha üzerine yapılan phallus betimlemesi.

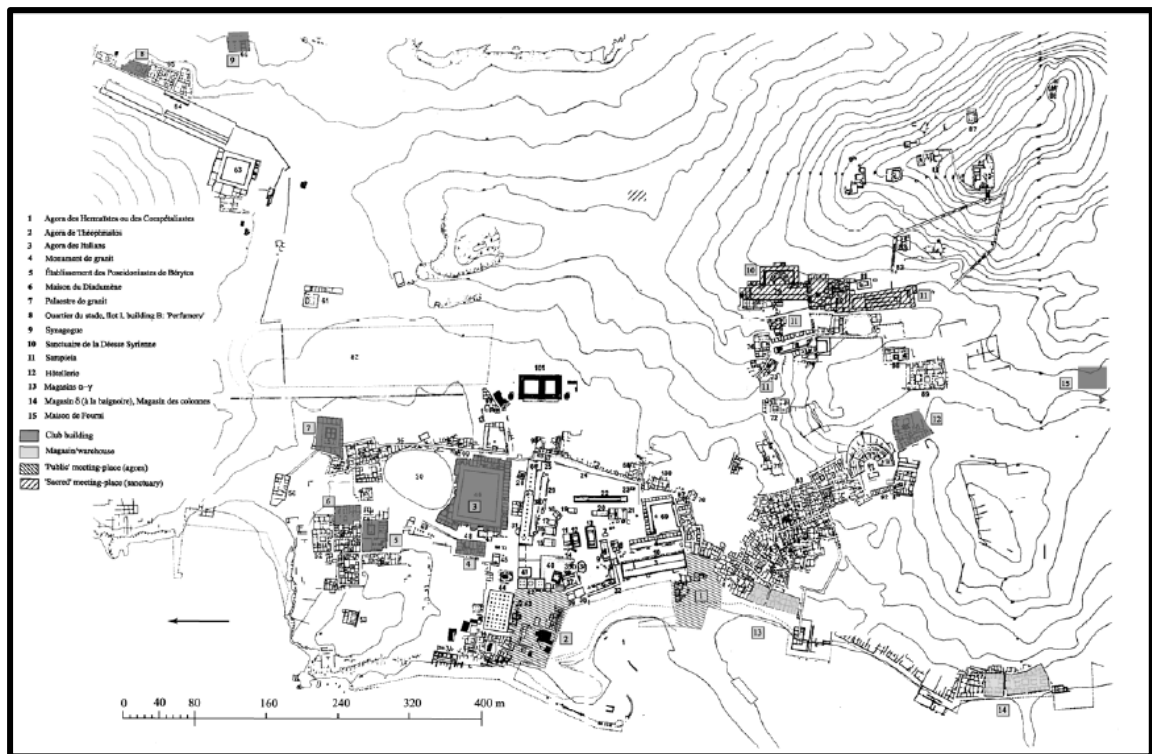
c. Herculaneum'daki kadınlar hamamında bir odanın zemininde bulunan mozaik örneği.

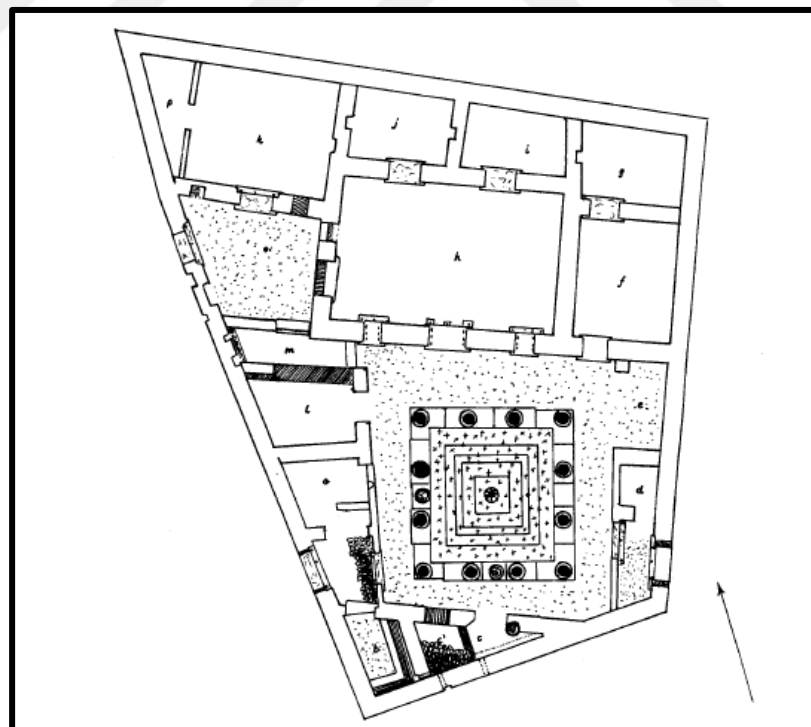
a. British Museum’da sergilenen üzerinde göz betimlemesi olan pişmiş toprak phallus.

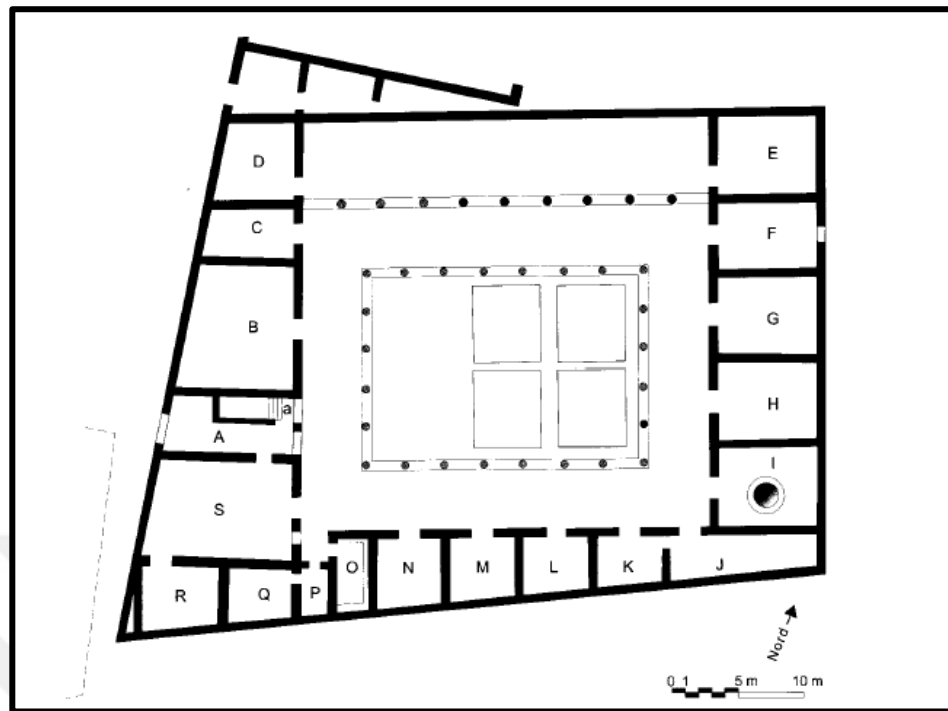
b. Trier Müzesi’nden pişmiş topraktan yapılmış phallus betimlemeli Tintinnabula.

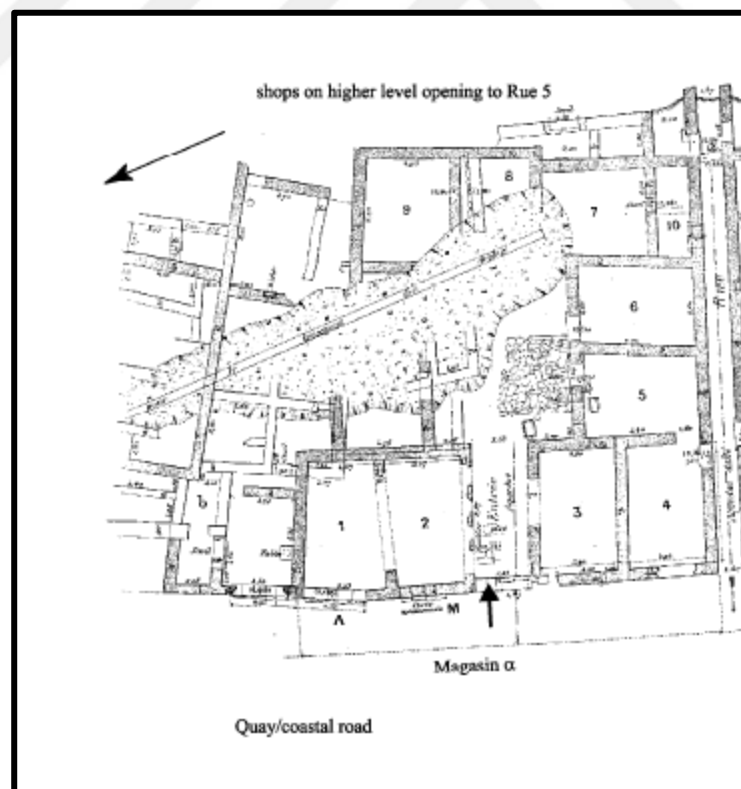
a. Delos Adası planı.

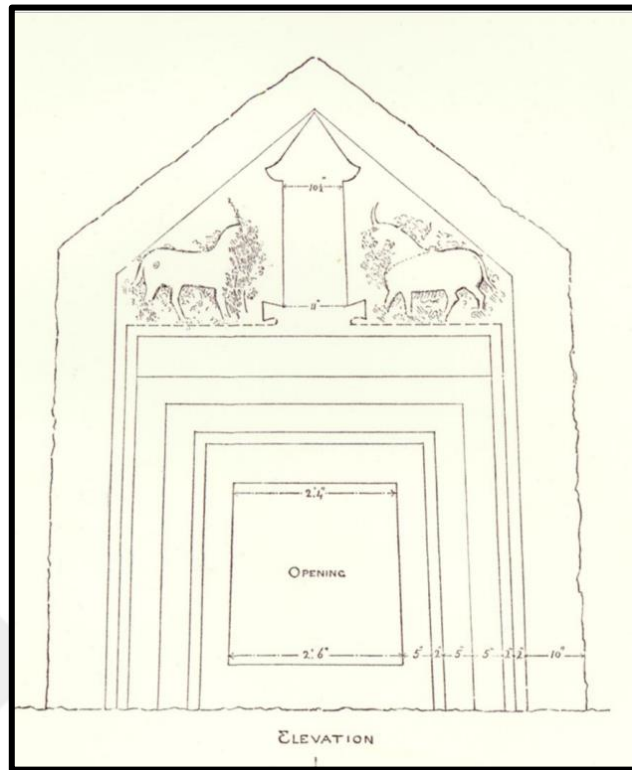
b. Maison du Lac planı.

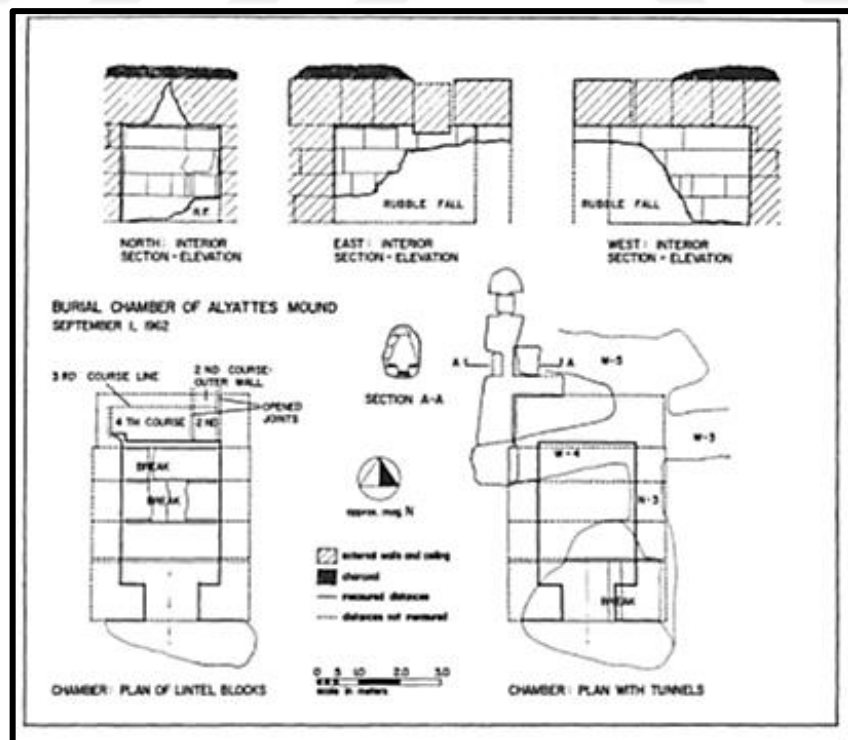
a. Granite Palaestra plan.

b. Magasin Alpha plan.

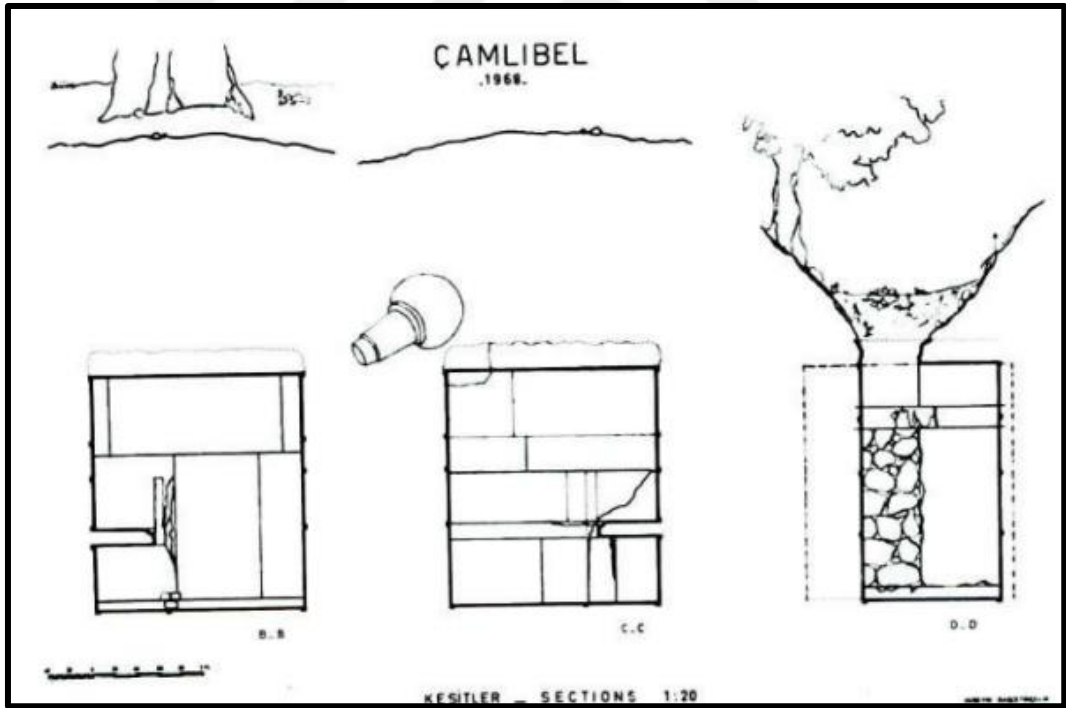
a.Yapıldak Kaya Mezarı.

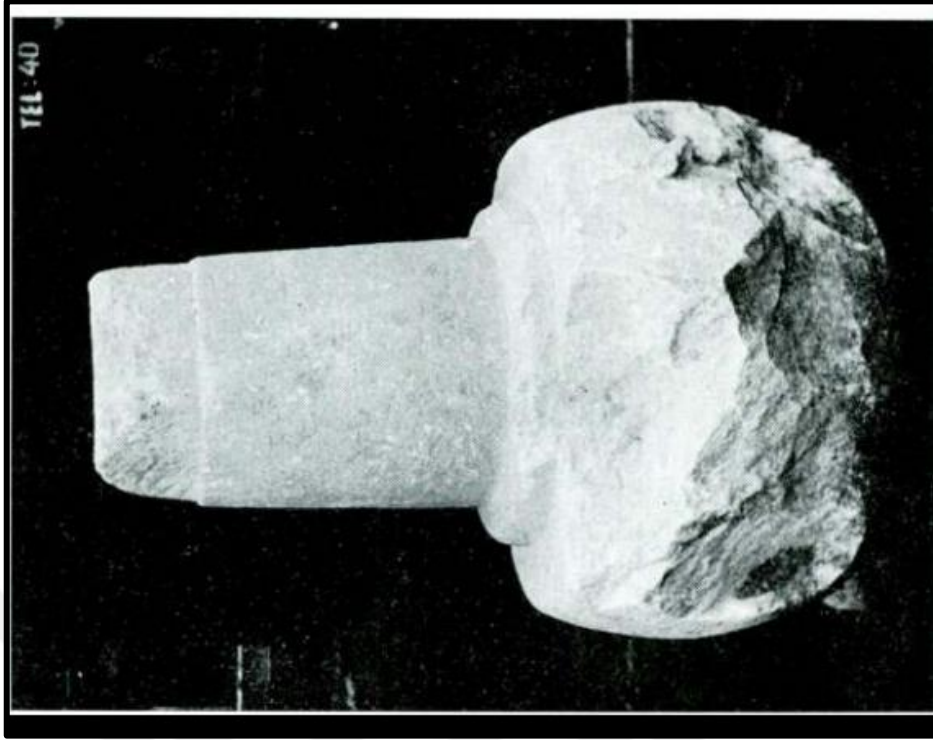
b. Alyattes Tümlüsü.

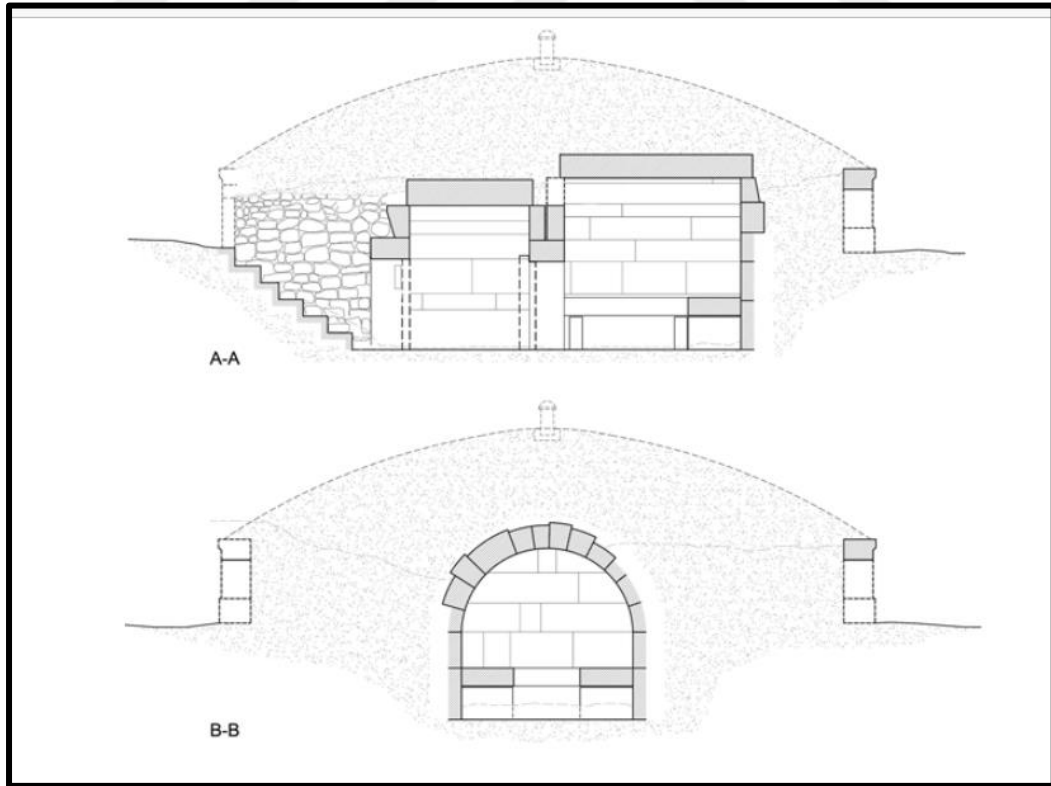
a. Burdur Yuvalak Tmls.

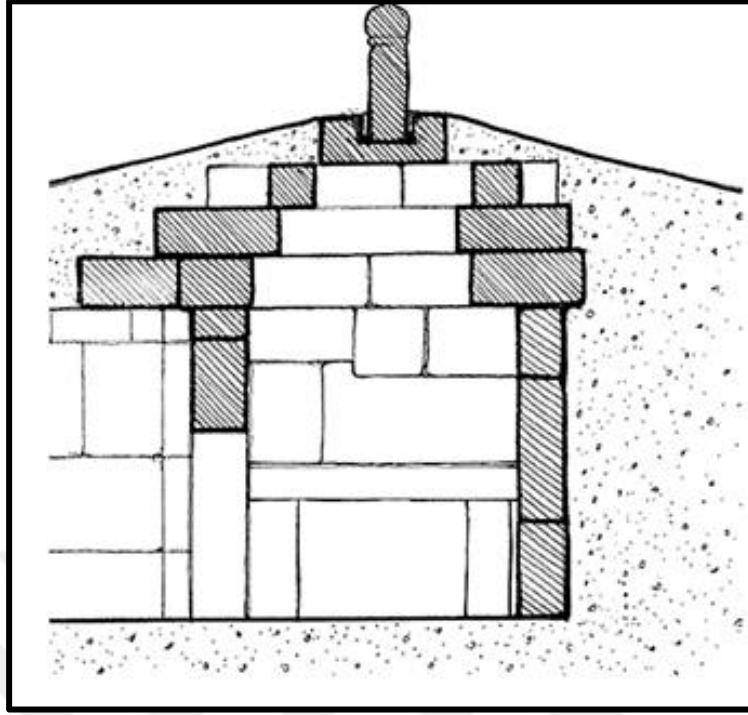
b. Çamlıbel Tmls AA Kesiti.

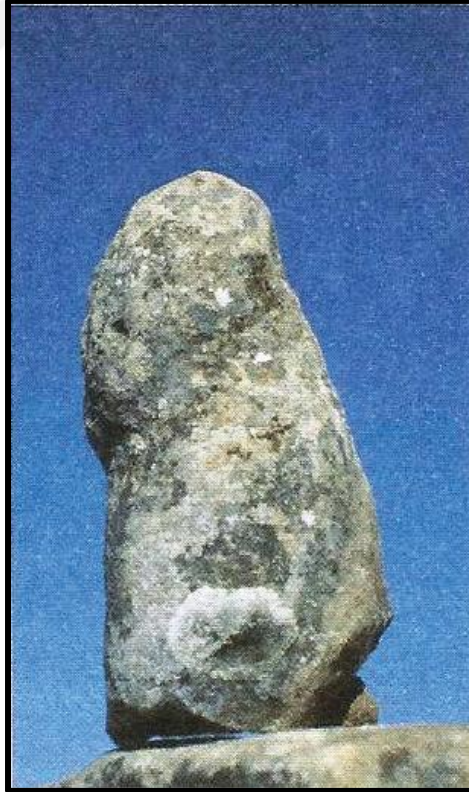
a. Çamlıbel Tömölüsü Phallusu.

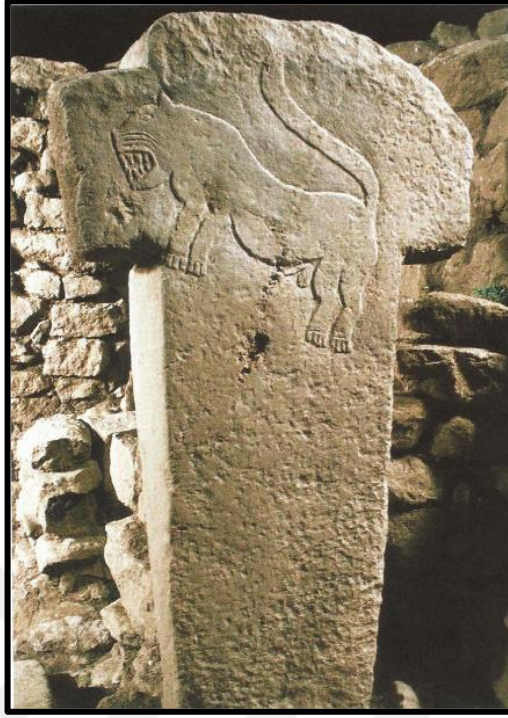
b. Hierapolis Kuzey Nekropol T98 Nolu Tömölüs.

a.Hierapolis Tp92 no.lu Tmls.

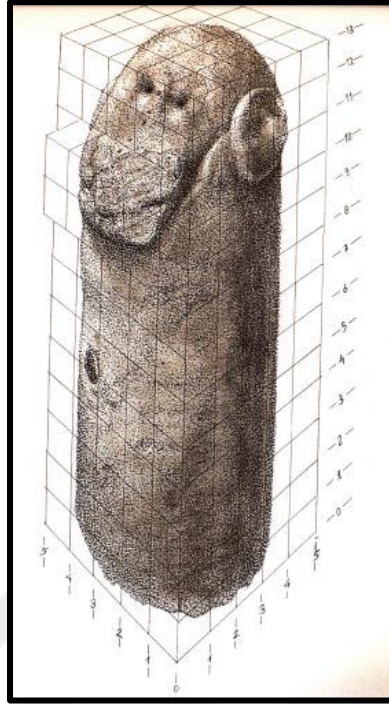
b. Göbeklitepe’de bulunan phallus figürü M 9500.

a. Göbeklitepe’de bulunan T biçimli dikilitaş üzerinde phalluslu vahşi kedi betimlemesi.

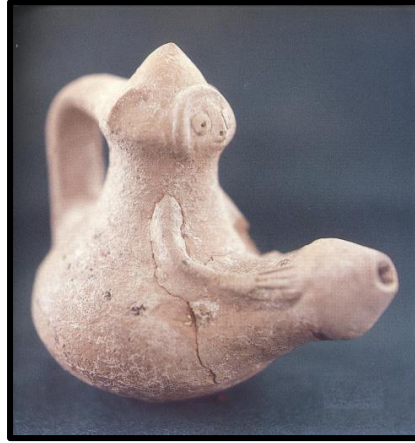
b. Göbeklitepe’de bulunan phallus figürü MÖ 9500.

a.Limantepe yerleşiminde maymun biçiminde yapılmış phallus betimlemesi.

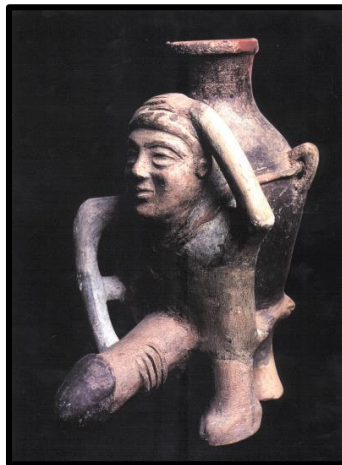
b. Kayseri-Kultepe höyükte kadın-erkek, hamilelik-aileyi temsil eden üçlü phallus betimlemesi.

a.Eski Hitit Krallığı Dönemi'ne tarihlenen phallus betimlemesi.

b. Kültepe Höyük yakınında ele geçmiş phallus biçimli rhyton.

c. Kültepe-Kaniş Karum'da bulunan phallus betimlemeli pişmiş toprak kap.

a.Ksanthos Kentinde Bulunan Phallus Kabartmalı Taş
Bloğun Yanındaki Yapı/Bouleuterion?¹⁰⁶

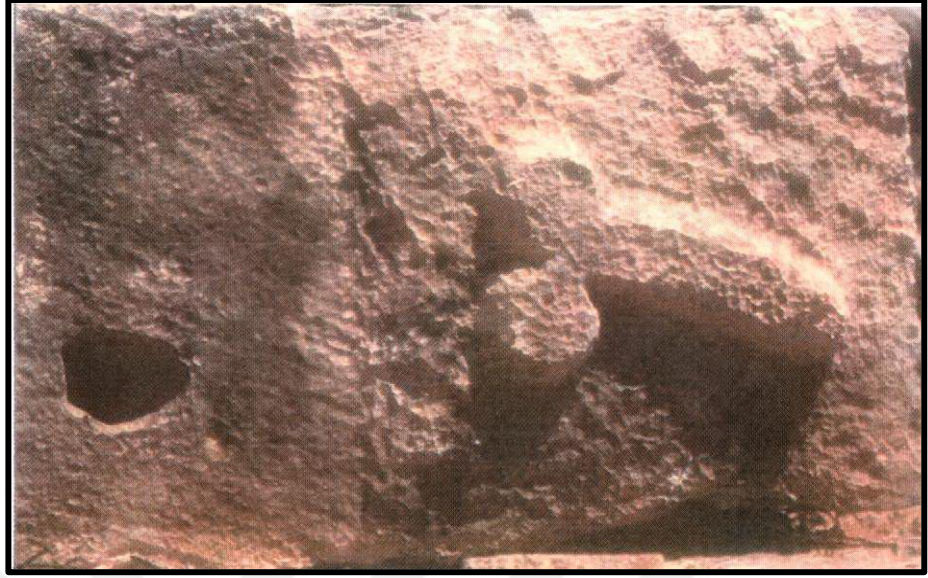
b.Patara Deniz Feneri

(<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/antalyadaki-patara-deniz-fenerinin-4uncu-bolumu-tamamlandi/2759452>, Erişim:

24.4.2023)¹⁰⁷

¹⁰⁶ Kentlerde bulunan phallus kabartmalarının fotoğrafları yazar tarafından çekilmiştir.

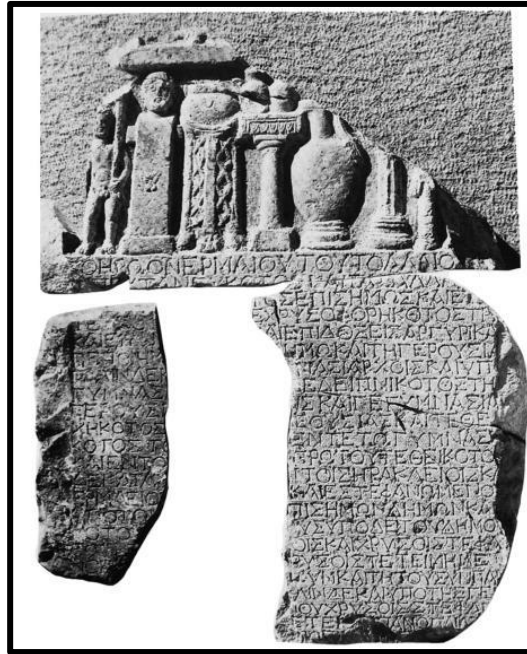
¹⁰⁷ Deniz Feneri'nin restorasyon çalışması hala devam ettiği için herhangi bir görsel eklenememektedir.

a.Marciana Anıt Mezarı'nın Duvarında Betimlenen Phallus Kabartması.

b.Gürlen Mezarı Duvarında Betimlenen Phallus Kabartması.

a. Arykanda Hermaios Heroonu Mezar Yazıtı ve Kabartması.

b. Tlos Kentindeki Girlandlı Bir Friz Bloğunda Yer Alan Herme Kabartması Üzerinde Betimlenen Phallus Kabartması.

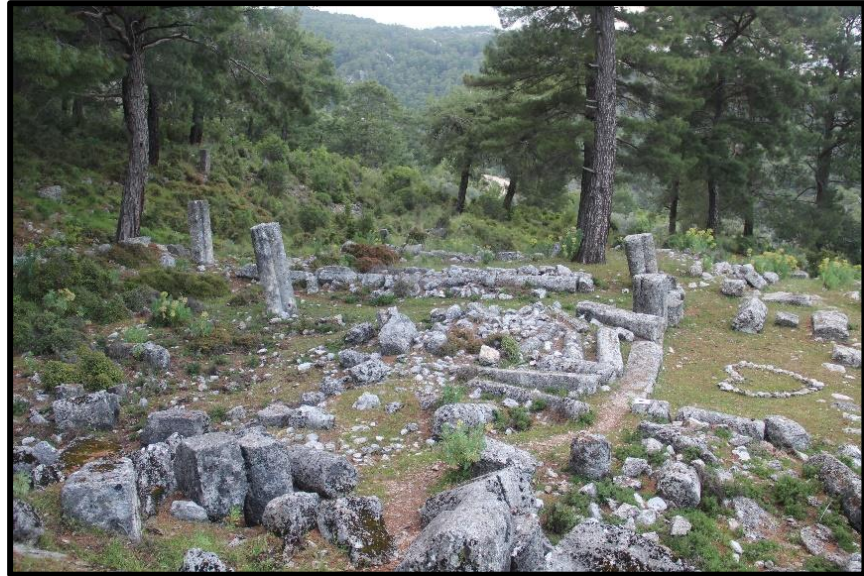
a.Kelbessos Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.

b. Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.

a.Kitanaura Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.

b.Pınara Kentinde Bulunan Phallus Kabartmasının Betimlendiği Yapı.

a. Pınara Kentinde Phallus Kabartmasının Bulunduğu Yapıda İn Situ Halde Tespit Edilen Kalp Formundaki Sütunlar.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Faruk Furkan YAŞA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kağızman Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi - 2018
Yüksek Lisans Tez Konusu	Lykia Bölgesi ve Termessos Teritoryumu Yapıları Üzerindeki Phallus Kabartmaları
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Akdeniz Üniversitesi - Ksanthos Kazıları - 2016
Projeler	Akdeniz Üniversitesi - Telmessos Yüzey Araştırması - 2021 Akdeniz Üniversitesi - Telmessos Yüzey Araştırması - 2022 Akdeniz Üniversitesi - Telmessos Yüzey Araştırması - 2023 Antalya Arkeoloji Müzesi - Rhodiapolis Kazıları - 2023
Çalıştığı Kurumlar	Migros (2019 - ...)